

Verweven maar ook samen?

*Een analyse van de economische verwevenheid en samenwerking tussen
de twee grootste Twentse gemeenten, Enschede en Hengelo*

door

Koen ten Vergert

S1717723

k.j.a.tenvergert@student.utwente.nl

Ingediend in gedeeltelijke vervulling van de vereisten voor de graad van Master of
Science, programma Public Administration, Universiteit Twente

Definitieve versie: 27 augustus 2020

Supervisors:

Eerste supervisor: Prof. dr. M.J.G.J.A. Boogers, Universiteit Twente

Tweede supervisor: Prof. dr. R. Torenvlied, Universiteit Twente

Met dank aan: Edwin van de Wiel, Inge Bakker, Ruud Esselink, Stijn Visschedijk
en anderen van het Kennispunt Twente Team

Voorwoord

In Hongarije zijn Buda en Pest twee steden die aan elkaar gekoppeld zijn en slechts doorsneden worden door de Donau. De historie en profielen van deze steden verschillen enigszins, maar vanaf het begin zijn ze altijd nauw met elkaar verweven geweest. Het is dan ook niet vreemd dat de onderlinge samenwerking uiteindelijk geleid heeft tot een fusie naar één stad, Budapest.

Ook elders in de wereld zien we steden die nauw met elkaar verweven zijn, in de Verenigde Staten zijn de steden Minneapolis en Saint Paul een bekend voorbeeld hiervan. Ook binnen Europa zijn er voorbeelden te benoemen, in Duitsland zijn de steden Mainz en Wiesbaden sterk met elkaar verbonden en in het Noordoosten van Engeland zijn Newcastle upon Tyne en Gateshead tegen elkaar aan gegroeid waardoor zij gezamenlijk één stedelijk gebied vormen. In Nederland zijn er voorbeelden van steden die met elkaar verbonden zijn, te vinden in onder andere de provincie Gelderland met Arnhem en Nijmegen en in het Noorden tussen Groningen en Assen.

In de Twentse regio liggen de grootste gemeenten Enschede en Hengelo tegen elkaar aangeplakt en liggen beide centra op nog geen 10 kilometer van elkaar af. Hoe zijn de twee gemeenten met elkaar verweven en wordt er ook intensief samengewerkt op het gebied van de economie? Deze vraagstelling heeft mij uiteindelijk gebracht bij Kennispunt Twente die mij de mogelijkheid boden deze vragen in de vorm van een stage verder uit te werken. Deze masterscriptie is hier uiteindelijk het gevolg van. Graag wil ik Kennispunt Twente hartelijk dankzeggen voor de geboden mogelijkheid en begeleiding.

Dank gaat ook uit naar professor Marcel Boogers, voor de begeleiding tijdens het uitvoeren van dit onderzoek, en professor René Torenvlied voor het aanscherpen van de uiteindelijke versie. Hierdoor heb ik dit onderzoek volgens een wetenschappelijke methode kunnen doen met deze scriptie als resultaat.

Samenvatting

In het boek 'Triumph of the City' van Glaeser (2011) wordt het belang van de stad aangestipt. Deze scriptie gaat over het belang van de Twentse steden, Enschede en Hengelo en de onderlinge verwevenheid. Dit onderzoek beschrijft de economische profielen van deze twee steden, het onderzoekt hoe deze twee steden economisch met elkaar verweven zijn en in welke mate er economische samenwerking tussen de steden plaatsvindt.

De theoretische basis voor dit onderzoek ligt in studies over intergemeentelijke samenwerking, agglomeratiekracht, netwerkkracht en *borrowed size*. Dit zijn concepten die ondersteuning bieden bij het versterken van de economische positie van gemeenten en regio's.

Door de analyse van de resultaten uit zowel beleidsstukken en interviews kan antwoord gegeven worden op de vraagstelling: In welke mate en op welke manier is er in het economisch beleid van de gemeente Enschede en de gemeente Hengelo aandacht voor de economische verwevenheid, en sprake van economische samenwerking tussen de twee gemeenten? Aan de hand van de resultaten kan geconcludeerd worden dat hoewel de profielen van de twee gemeenten verschillen, er wel degelijk sprake is van een zekere economische verwevenheid tussen beide. De beleidsmatige samenwerking van Enschede en Hengelo is echter alleen terug te vinden op zowel het regionale als euregionale niveau. De onderlinge economische samenwerking tussen uitsluitend Enschede en Hengelo, dat wil zeggen zonder de andere Twentse gemeenten, is op dit moment niet terug te vinden in het huidige formele economische beleid van de twee gemeenten.

Inhoud

Samenvatting.....	4
Overzicht tabellen.....	6
Overzicht figuren	6
1. Introductie	7
1.1 Wat is er aan de hand?	7
1.2 Onderzoeksvraag, welke kennis is nodig?	8
1.3 Deelvragen	9
1.4 Relevantie	9
2. Theoretisch kader	10
2.1 Literatuuronderzoek.....	10
2.2 Conceptualisatie.....	14
2.3 Operationalisering.....	Error! Bookmark not defined.
3. Methodologie	17
3.1 Strategie en Ontwerp	17
3.2 Dataverzameling	18
3.3 Data analyse.....	19
3.4 Betrouwbaarheid en Validiteit.....	19
4. Analyse	20
4.1 Werkgelegenheidsontwikkeling in Enschede en Hengelo	21
4.2 Werkgelegenheidsstructuur Enschede en Hengelo	25
4.3 Beroepsbevolking en werkloosheid	28
4.4 Pendelstromen, de economische verwevenheid tussen Enschede en Hengelo.....	32
4.5 Koopstromen, bestedingspatronen tussen Enschede en Hengelo	35
4.6 De analyse van het economische beleid in Enschede en Hengelo	39
4.7 Bovenlokale samenwerking	44
5. Conclusie en discussie	50
Discussie	52
Aanbevelingen	53
Literatuurlijst	54
Bijlagen.....	55
Bijlage 1. Vragenlijst interviews.....	55
Bijlage 2. Transcripties Interviews	56

Overzicht tabellen

- Tabel 4.1	21
- Tabel 4.2	25
- Tabel 4.3	26

Overzicht figuren

- Figuur 4.1	22
- Figuur 4.2	23
- Figuur 4.3	28
- Figuur 4.4	29
- Figuur 4.5	30
- Figuur 4.6	31
- Figuur 4.7	32
- Figuur 4.8	33
- Figuur 4.9	36
- Figuur 4.10	36
- Figuur 4.11	37
- Figuur 4.12	38

1. Introductie

Voor veel gemeenten ligt er een vraagstuk met betrekking tot hoe het **economische profiel** van de gemeente eruitziet, hoe de gemeente economisch **verweven is met buurgemeenten** en in hoeverre er economisch wordt **samengewerkt** tussen deze twee gemeenten. Deze vragen zijn voor de in de regio Twente liggende twee grootste gemeenten, Enschede en Hengelo, relevant.

1.1 Wat is er aan de hand?

In de regio Twente zijn de twee grootste gemeenten, Enschede en Hengelo, dicht bij elkaar gelegen maar lijken afzonderlijk invulling te geven aan hun economische beleid. In het geval van economische verwevenheid tussen de twee gemeenten zou een gezamenlijke beleidsstrategie effectiever kunnen zijn.

Een voorbeeld hiervan is de recente culturele samenwerking op het vlak van poppodia in de twee gemeenten. In een artikel uit de Volkskrant (van Gijssel, 2020) is gebleken dat na het samengaan van de twee poppodia Metropool in Hengelo en Atak in Enschede, er meer bezoekers zijn gekomen en een beter programma is vastgelegd.

Voor deze masterscriptie is onderzoek gedaan naar de economieën en beleidsstrategieën van de gemeente Enschede en de gemeente Hengelo. De economieën van deze twee gemeenten lijken onlosmakelijk verbonden met elkaar maar ook met de economie van de regio Twente. Economische ontwikkelingen binnen deze twee gemeenten hebben gevolgen voor de gehele Twentse economie en vice versa hebben ontwikkelingen elders in Twente gevolgen voor de economie in deze twee gemeenten.

Het onderzoek is enerzijds toegespitst op de economische profielen van Enschede en Hengelo. Hierdoor kan een typering gemaakt worden van de twee gemeenten om ze vervolgens te kunnen vergelijken. Anderzijds zal de economische verwevenheid en het huidige economische beleid van de gemeenten Enschede en Hengelo worden onderzocht.

Op dit moment werken Enschede, Hengelo en de andere twaalf Twentse gemeenten samen met betrekking tot verschillende beleidsgebieden. Dit gezamenlijke beleid op economisch vlak wordt verder geconcretiseerd bij de uitwerking van de Agenda voor Twente, waarvan de ontwikkeling plaatsvindt na consultatie van de Twenteraad (alle gemeenteraadsleden uit de veertien Twentse gemeenten) en na het verkrijgen van advies van de Twente Board (een samenwerkingsverband tussen Overheid, Ondernemers, Onderwijs en Onderzoek).

Enschede en Hengelo zijn binnen de regio Twente de twee grootste gemeenten en zij vervullen een centrale rol voor de Twentse economie. Gezamenlijk vormen zij een gebied dat wat inwoners betreft op ongeveer gelijke hoogte zit met gemeenten zoals Eindhoven-Helmond en Groningen-Assen.

Het onderzoek is uitgevoerd bij Kennispunt Twente, dit is een onderzoeksinstelling voor de veertien gemeenten van de regio Twente.

1.2 Onderzoeksvraag, welke kennis is nodig?

Voor de onderzoeksvraag worden in dit onderzoek eerst de concepten van doelstelling, vraagstelling en probleemstelling uiteengezet, zoals deze gedefinieerd worden door Verschuren (2011). Dit is een gangbaar kader dat duidelijkheid verschaft met betrekking tot datgene wat onderzocht wordt en waarom dat onderzocht wordt.

Het onderzoek zal, naast een analyse van de economische profielen van beide gemeenten, een beschrijving van de al dan niet beleidsmatige samenwerking geven. Hierdoor is er voor een beschrijvende vraagstelling gekozen, met als vraagstelling:

In welke mate en op welke manier is er in het economisch beleid van de gemeente Enschede en de gemeente Hengelo aandacht voor de economische verwevenheid, en sprake van economische samenwerking tussen de twee gemeenten?

Enschede en Hengelo zijn twee zelfstandige gemeenten maar misschien zijn ze wat economisch functioneren betreft wel één stad.

Aangezien dit onderzoek een beschrijvende aard heeft, zijn er in dit onderzoek geen afhankelijke en onafhankelijke variabelen. In plaats daarvan is er een verschijnsel of concept dat onderzocht wordt. Dit concept is enerzijds de mate van verwevenheid tussen Enschede en Hengelo, de focus ligt dan met name in het gebied van economisch gerelateerde verwevenheid. Vervolgens is de setting van dit onderzoek bestaande uit de gemeente Enschede en de gemeente Hengelo. En het laatste onderdeel van de vraagstelling zijn de *units of analysis*, voor dit onderzoek: de economische profielen van Enschede en Hengelo. Deze profielen bestaan uit cijfers met betrekking tot een aantal sectoren binnen de beide gemeenten die een rol spelen bij de economische verwevenheid tussen beiden.

Voorbeelden van factoren die tot een economisch profiel horen zijn onder ander de cijfers met betrekking tot het aantal banen in de gemeenten, de betekenis van de diverse sectoren voor een gemeente en cijfers met betrekking tot de beroepsbevolking.

Anderzijds wordt in dit onderzoek de beleidsmatige samenwerking op het gebied van economie tussen de twee gemeenten geanalyseerd. In dat geval vormen, naast de cijfers in de economische profielen, de economische beleidsdocumenten van de twee gemeenten evenals een aantal interviews met ambtenaren en bestuurders een deel van de *units of analysis*.

Deze master scriptie is geschreven in de periode van de Coronavirus crisis en heeft daardoor enkele beperkingen gekregen wat betreft interview mogelijkheden.

1.3 Deelvragen

Om de vraagstelling van dit onderzoek te kunnen beantwoorden, zijn een aantal deelvragen nodig voor zowel de beleidsmatige kant als de economische verwevenheid. De deelvragen voor de **economische verwevenheid** zijn als volgt gedefinieerd:

- a) **Op welke manier en in welke mate zijn de economieën van Enschede en Hengelo feitelijk met elkaar verweven?**
- b) **In welke mate is er in het economisch beleid van beide gemeenten aandacht voor de onderlinge verwevenheid van hun economieën?**
- c) **In welke mate vindt economische samenwerking plaats tussen beide gemeenten, dan wel op een ander schaalniveau?**

1.4 Relevantie

Maatschappelijke Relevantie

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek stamt uit de praktische functie die dit onderzoek heeft bij de kennisvorming voor Kennispunt Twente. Kennispunt Twente heeft een informerende en agenderende rol richting de regio Twente als geheel en de veertien gemeenten afzonderlijk. Zoals eerder vermeld, beperkt dit onderzoek zich tot het duidelijk in kaart brengen van de economische profielen van de gemeenten Enschede en Hengelo evenals het in kaart brengen van de economische verwevenheid tussen beiden. Voorts kunnen andere (middel)grote steden die dicht bij elkaar liggen, bijvoorbeeld de regio's Arnhem – Nijmegen of Assen – Groningen, ook nieuwe informatie uit de situatie zoals deze tussen Enschede en Hengelo is, halen. Op basis van de bevindingen, kunnen de gemeenten in een vergelijkbare situatie ook kijken naar wat verwevenheid met hun buurgemeente kan betekenen.

Wetenschappelijke Relevantie

Dit onderzoek kan een bijdrage leveren aan de kennis over economische profielen van gemeenten. Gemeenten binnen en buiten Nederland maken gebruik van economische profielen maar er is voor zover bekend geen standaard over wat een economisch profiel moet zijn. Daarnaast kan dit onderzoek ook van toegevoegde waarde zijn voor kennis over de economische verwevenheid tussen gemeenten. Vooral in de context van middelgrote en/of kleine gemeenten in Oost-Nederland is onderzoek op dit gebied nog niet eerder uitgevoerd. Verder kunnen de bevindingen in dit onderzoek intergemeentelijke economische samenwerkingsverbanden van nieuwe informatie voorzien. Bovendien is op het gebied van **economische** samenwerking tussen Enschede en Hengelo, los van de twaalf andere Twentse gemeenten, niet eerder een onderzoek uitgevoerd.

2. Theoretisch kader

De onderzoeksvragen in deze scriptie gaan over economische **verwevenheid** en economische **samenwerking** tussen nabijgelegen gemeenten. Rondom dit onderwerp zijn er al een ruime hoeveelheid aan wetenschappelijke publicaties verschenen. In dit theoretische kader worden een zestal van dit soort studies uitgelicht. Van deze studies wordt de relevantie voor dit onderzoek weergegeven evenals een korte samenvatting van de inhoud.

2.1 Literatuuronderzoek

De eerste studie die bekeken wordt in dit hoofdstuk is de studie: **Inter-Municipal Cooperation in Europe** (Hulst & van Montfort, 2007). Deze studie beschrijft op welke manier intergemeentelijke samenwerking binnen een aantal Europese landen is georganiseerd. Hierdoor wordt het concept samenwerking, waar in deze studie ook specifiek aandacht wordt gegeven aan intergemeentelijke samenwerking, duidelijk uitgelegd. Dit sluit aan op het onderzoek dat voor deze masterscriptie wordt uitgevoerd waar onder andere gekeken wordt naar welke verschillende vormen van intergemeentelijke samenwerking aanwezig zijn tussen de gemeente Enschede en de gemeente Hengelo. Deze **vormen van samenwerking** tussen twee of meer gemeenten **kunnen zowel een formele als informele insteek** hebben, de studie spreekt beide vormen aan de hand van een aantal voorbeelden. Voor de samenwerking tussen Enschede en Hengelo wordt in dit onderzoek voornamelijk gekeken naar welke vormen van informele samenwerking er aanwezig zijn tussen de beide gemeenten. De studie wijst op de betekenis van zowel formele als informele samenwerking, dit kan dienen als theoretische achtergrond voor de interviews die in het kader van deze studie zijn afgenomen.

De studie constateert dat **intergemeentelijke samenwerking een wijdverspreid fenomeen** is dat in meerdere Europese landen van toepassing is. Bestaande nationale instanties kunnen niet voldoende inspelen op de verwevenheid tussen gemeenten en gemeentelijke herindeling stuit vaak op veel weerstand onder de bevolking. Het onderzoek dat gedaan is had twee doelen, als eerste was het een doel om in beeld te brengen hoe de intergemeentelijke samenwerking binnen een aantal Europese landen in elkaar zit en welke trends er zijn. Het tweede doel van het onderzoek dat is gedaan is om te kijken naar de manier waarop de vormen van intergemeentelijke samenwerking presteren ten opzichte van elkaar. Het eerste doel is volgens de auteurs gehaald, in de studie wordt uitvoerig een beschrijving gegeven van intergemeentelijke samenwerking in verschillende Europese landen. Echter, is het tweede doel volgens de auteurs niet gehaald aangezien de **data over het presteren van samenwerkingsvormen niet volledig** bleken. Hierdoor konden de auteurs geen definitieve conclusies trekken met betrekking tot de relatie tussen de samenwerkingsvormen en de effectiviteit van de samenwerking. Aan het eind van de studie wordt gesteld dat er **meer onderzoek nodig** is op het gebied van de prestaties van intergemeentelijke samenwerking om beter inzicht te kunnen krijgen op de situatie.

De volgende studie: **De Concurrentiepositie van Nederlandse steden: Van agglomeratiekracht naar netwerkkracht** (Van Oort, F., Meijers, E., Thissen, M., Hoogerbrugge, M. & Burger, M., 2015), behandelt de concurrentiekracht van enkele Nederlandse steden en stedelijke regio's. Hierdoor wordt de positie van verschillende steden, waaronder Brainport Eindhoven en de regio Groningen-Assen, binnen netwerken van kennis en handel uitgelicht. Aangezien het stedelijk gebied in de regio Twente, wat de schaal betreft, te vergelijken valt met de eerdergenoemde steden zijn deze gegevens tevens te gebruiken voor vergelijkingen met de positie van de regio Twente waarvoor aanvullende gegevens beschikbaar zijn. In andere woorden, deze studie kan helpen bij de onderzoeksvraag over het vaststellen van **de mate van economische verwevenheid** tussen Enschede en Hengelo. Deze studie bespreekt de agglomeratie- en netwerkkracht als relevante componenten van economische profielen. Vervolgens zijn deze economische profielen van belang bij de beoordeling van de economische verwevenheid tussen gemeenten.

Volgens deze studie behalen Nederlandse gemeenten behalen steeds minder resultaat op het gebied van agglomeratiekracht in vergelijking tot andere gemeenten binnen Europa. Dit begrip, agglomeratiekracht, wordt door de auteurs van deze studie verder onderzocht. Hiervoor hebben zij de volgende vraag gesteld: **Is agglomeratiekracht te vervangen door een goede positie in de regionale, nationale of misschien wel internationale netwerken?** Het antwoord hierop is dat er door het polycentrische karakter van de stedelijke regio's in Nederland voldoende mogelijkheden zijn om gebruik maken van het concept **"borrowed size"**. *Borrowed size* houdt in dat de gemeente in haar beleid de buurgemeente(n) betreft, zodat er een grotere schaal ontstaat voor het beleid. De grotere schaal die gecreëerd wordt, zorgt ervoor dat gemeenten met een groter gebied en meer middelen rekening kan houden. Door tot *borrowed size* te komen wordt de bestaande agglomeratiekracht vervangen door Netwerkkracht van gemeenten. De studie constateert echter dat het per stad of gemeente kan verschillen of er ook daadwerkelijk geprofiteerd kan worden van een dergelijke schaalvergroting met betrekking tot het gemeentelijk beleid. Gemeenten of steden die binnen een netwerk van andere gemeenten liggen, hebben meer met *borrowed size* te maken dan steden of gemeenten die niet in een netwerk ligt.

De derde studie die in dit theoretische kader besproken wordt gaat over het concept en gebruik van het locatie quotiënt (LQ). De studie: **The Location Quotient Approach to Estimating Regional Economic Impacts** (Isserman, 1977), presenteert wat het concept inhoudt en vervolgens hoe het in de praktijk toegepast kan worden. De studie stelt dat het LQ voornamelijk kan worden gebruikt om de **economische impact van bepaalde sectoren** op de regio als geheel te bepalen. In deze masterscriptie worden de economische profielen van de twee gemeenten, Enschede en Hengelo, onderzocht. Deze profielen kunnen na de individuele analyse naast elkaar worden gelegd om ze zodoende te vergelijken. Om de economische profielen in kaart te brengen wordt onder andere gekeken naar welke sectoren actief zijn binnen de regio. Met het LQ kan vervolgens gekeken worden hoe deze sectoren presteren ten opzichte van dezelfde sectoren in andere steden of regio's elders in Nederland. Het concept LQ kan helpen bij het beantwoorden van de eerste onderzoeksvraag over de mate waarin de gemeente Enschede en Hengelo feitelijk economisch met elkaar verweven zijn.

Van het gebruik van het LQ worden in deze studie zowel positieve als negatieve aspecten belicht met als vraagstelling of het een goede methode is voor het meten van economische impact. De auteur begint met uitleggen waarvoor het LQ gebruikt kan worden om vervolgens in het kort toe te lichten hoe het LQ voor de verschillende sectoren binnen een regio bepaald kan worden. Deze toelichting bestaat uit allereerst een theoretische onderbouwing met daarop aansluitend enkele modificaties op de bestaande theorie rond het LQ. Deze modificaties zijn bedoeld om het LQ nog efficiënter te maken zodat in volgende onderzoeken waar gebruik gemaakt wordt van het LQ een nog beter beeld kan worden geschetst van de economische situatie van regio's of steden die ter discussie staan.

Een andere studie die in dit hoofdstuk aan de orde komt is: **Met focus vooruit! Vervolgonderzoek Regionaal economisch beleid gemeente 's-Hertogenbosch** (Rekenkamercommissie gemeente 's-Hertogenbosch, 2016). Deze studie gaat voornamelijk over de **regionale samenwerking** en over het concept van *regionomics*, in de context van het gebied rondom de stad 's-Hertogenbosch. Deze twee concepten sluiten aan op het hoofdonderwerp van deze masterscriptie die gaat over de economische verwevenheid en economische samenwerking tussen de gemeenten Enschede en Hengelo. De theorie en bevindingen uit deze studie, met name wat de *regionomics* betreft, kunnen bijdragen aan de onderzoeksvraag van deze scriptie over de economische samenwerking tussen de gemeenten Enschede en Hengelo, dan wel op een ander schaal niveau. De aspecten die behandeld worden in de studie kunnen aan de orde worden gesteld bij de interviews die worden uitgevoerd voor deze masterscriptie.

In dit onderzoek voor de gemeente 's-Hertogenbosch wordt op de eerste plaats teruggekeken op een eerder onderzoek naar de regionale economie. De focus ligt bij deze terugblik op wat er vanuit de gemeente met het eerdere onderzoek is gedaan en wat de vraagstelling is van dit onderzoek met betrekking tot *regionomics*. Vervolgens wordt het **profiel van 's-Hertogenbosch verder uitgediept met cijfers over de stedelijke economie van de stad**. Hierdoor komt de positie van de stad en in het verlengde de streek beter in beeld, waar de sterke punten liggen en hoe 's-Hertogenbosch zich profileert naar buiten toe. Tot slot wordt een evaluatie uitgevoerd van een aantal aanbevelingen uit het eerdere onderzoek en worden vervolgens enkele ontwikkelpunten voor de toekomst van de gemeente 's-Hertogenbosch aangemerkt met daarbij wederom enkele aanbevelingen die volgens de rekenkamercommissie van belang kunnen zijn.

De volgende studie: **De veranderende geografie van Nederland: De opgaven op mesoniveau**. (Tordoir, P., Poorthuis, A. & Renooy P., 2015) behandelt het **ontstaan van verwevenheid tussen verschillende niveaus op het gebied van bestuur**. Deze studie is relevant voor voornamelijk de tweede deelvraag van deze scriptie over de betekenis van verwevenheid voor het economische beleid van de gemeenten Enschede en Hengelo. De theorie van de studie van Tordoir et al. (2015) wijst op de opgaven van het formuleren van beleid op mesoniveau, dat houdt in dat het gaat over de opgaven van beleid op bovenlokaal niveau. In deze masterscriptie kan aan de hand van wat er in de studie gepresenteerd wordt, worden getoetst of de theorie ook feitelijk in de praktijk gezien kan worden bij de gemeenten Enschede en Hengelo.

In deze studie worden regionale **ruimtelijke verbanden, activiteitennetwerken en het beleid** op dit vlak behandeld. De trend die voornamelijk wordt beschreven is het **ontstaan van groeiende verwevenheid tussen regio's en gemeenten** in Nederland. In het onderzoek worden een aantal vragen beantwoord om inzicht te krijgen in deze ruimtelijk-economische patronen. Vervolgens wordt de verwevenheid tussen besturen uitgewerkt aan de hand van verschillende beleids-terreinen, om zo de beleidsopgaven voor bestuurders in beeld te krijgen. Voor deze beleids-opgaven worden een aantal mogelijke strategieën gepresenteerd om deze aan te kunnen pakken. De studie sluit af met de conclusie dat er ondanks nieuwe strategieën voor beleid ook nieuwe uitdagingen met zich meebrengt, de mogelijkheden worden kort toegelicht echter niet verder uitgewerkt.

Ten slotte is de laatste studie: **De economie van de stad in de mondiale concurrentie**. (Raspe, O., 2012) relevant voor de derde deelvraag van deze scriptie, die de mate van economische samenwerking bespreekt. De theorie over **agglomeratiekracht en borrowed size** die in deze studie wordt gepresenteerd belicht hoe de schaalgrote de economie van een stad of regio sterk kan beïnvloeden. Dit sluit aan op Enschede en Hengelo die gezamenlijk een stedelijk gebied vormen die een centrale rol hebben in de regio Twente. Met deze theorie kan onderzocht worden of de economische samenwerking daadwerkelijk versterkt wordt door *borrowed size*.

Deze studie bespreekt de gevolgen van globalisering op de economie van steden en hoe deze steden een belangrijke bijdrage leveren aan de economie. Hierbij vormen agglomeratievoordelen een sleutelrol die bestaan uit een combinatie van urbanisatievoordelen, localisatievoordelen en een gezonde variatie aan bedrijven. Voor deze studie wordt gekeken naar Nederlandse steden, in hoeverre deze steden internationaal competitief zijn en of deze steden een bepaalde mate van **agglomeratiekracht** hebben. Raspe (2012) constateert dat agglomeratievoordelen van cruciaal belang zijn voor de internationale concurrentiepositie van Nederlandse steden. Het concept van *borrowed size* waar sterke regio's zich met elkaar verbinden is belangrijk om de verstedelijking en concurrentiekracht te vergroten.

Samenvattend, uit de zes bovengenoemde studies en artikelen kunnen de volgende relevante begrippen voor deze scriptie worden opgehaald:

Studie/Artikel	Relevante Begrippen
Hulst & van Montfort, 2007	Formele/Informele samenwerking
Van Oort et al., 2015	<i>Borrowed size</i>
Isserman, 1977	Locatie Quotiënt (LQ)
Rekenkamercommissie 's-Hertogenbosch, 2016	<i>Regionomics</i> /Regionale Samenwerking
Tordoir et al., 2015	Economische verwevenheid
Raspe, 2012	Agglomeratiekracht

2.2 Conceptualisatie

De vraagstelling in dit onderzoek bevat enerzijds variabelen (data) en anderzijds beschrijvingen van situaties. De vraagstelling van deze scriptie is als volgt geformuleerd:

In welke mate en op welke manier is er in het economisch beleid van de gemeente Enschede en de gemeente Hengelo aandacht voor de economische verwevenheid, en sprake van economische samenwerking tussen de twee gemeenten?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden worden de volgende drie concepten gehanteerd: profiel, verwevenheid en samenwerking. Deze drie concepten zijn in het verdere verloop van deze paragraaf uitgewerkt.

Profiel

Om zicht te krijgen op de economische verwevenheid tussen Enschede en Hengelo is het van belang ook inzicht te hebben in de afzonderlijke economische profielen van de beide gemeenten. Verschillen deze profielen of sluiten ze op elkaar aan? Vanuit dit inzicht op deze economische profielen kan vervolgens gekeken worden hoe de gemeenten economisch met elkaar verweven zijn.

Het economische profiel van een gemeente geeft inzicht met betrekking tot de economische positie evenals het economische karakter van een gemeente (Kennispunt Twente, 2019). In andere woorden geeft het een overzicht van de economische ontwikkelingen en factoren die in een gemeente spelen, hiertoe behoren bijvoorbeeld werkgelegenheid en het arbeidsaanbod binnen een gemeente. De economische profielen die in dit onderzoek worden gebruikt, bestaan uit factoren die onder andere zijn verzameld en opgesteld in de Twente-Index van Kennispunt Twente (2019). De factoren die in deze studie worden gebruikt voor de beschrijving van de economische profielen zijn: de werkgelegenheidsontwikkeling, de werkgelegenheidsstructuur, de arbeidsparticipatie en de werkloosheid. In het hoofdstuk 4, de analyse, worden de posities van Enschede en Hengelo met elkaar vergeleken op deze factoren en de uitkomsten hiervan worden benut bij het afnemen van de interviews.

Verwevenheid

Het concept verwevenheid staat centraal in dit onderzoek en dan in het bijzonder de economische verwevenheid tussen Enschede en Hengelo. Economische verwevenheid tussen twee of meerdere gemeenten houdt in dat deze gemeenten, in bepaalde mate, een vorm van interactie hebben. Van de facetten die bij de economische profielen naar voren kwamen zijn de vormen van arbeidspendel tussen de twee gemeenten het meest duidelijk. Daarnaast wordt verwevenheid ook gekenmerkt door de mate waarin er samengewerkt wordt tussen de twee gemeenten, er uitwisseling plaatsvindt of de hoeveelheid netwerken die aanwezig zijn tussen twee gemeenten. Met verwevenheid wordt de mate van economische interactie tussen twee of meer gemeenten bedoeld. Ook aankoopgedrag van inwoners geeft hiervoor een indicatie.

Nauw verwant met het concept Verwevenheid is het begrip **Agglomeratiekracht**. Dit begrip staat voor de massa en dichtheid in een gebied in de vorm van lokale concentraties van bedrijven, kennis, human capital en een goede bereikbaarheid, internationale connectiviteit en kwaliteit van leven. De aanwezigheid van deze factoren kan leiden tot verschillende agglomeratievoordelen. Dit zijn voordelen die bedrijven en instellingen ondervinden door ruimtelijke en organisatorische nabijheid. Versterking van agglomeratievoordelen leidt tot een toename van agglomeratiekracht (Raspe, 2012). Door agglomeratievoordelen zijn mensen en bedrijven in steden productiever en profiteren van betere voorzieningen.

Samenwerking

In dit onderzoek worden specifieke bestuurlijke samenwerkingsvormen tussen Enschede en Hengelo, geïnventariseerd. Wat is wel of niet aanwezig in de huidige situatie? De samenwerking tussen twee of meerdere gemeenten kan op verschillende manieren blijken zoals eventuele gezamenlijke beleidsdoelstellingen en beleidsinstrumenten. Daarnaast blijkt uit de studie van Hulst en van Montfort (2007) dat een netwerk, een consultatief forum of een vereniging, vormen zijn van informele samenwerking. Hier kunnen partners in een relatief horizontale structuur overleggen met elkaar over beleidsideeën die van toepassing zijn voor twee of meer gemeenten. Vraag is of dit zo ook in de praktijk wordt toegepast.

2.3 Operationalisering

De concepten profiel, verwevenheid en samenwerking vormen de basis van dit onderzoek, voor elk van deze concepten zijn verschillende manieren om ze te kunnen meten. Deze staan in dit onderdeel.

De operationalisering voor profielen wordt afgeleid uit economische profielen die eerder in andere gemeenten zijn opgesteld. Voor deze profielen zijn een aantal onderwerpen als indicator met betrekking tot de economie gekozen: bevolking, werkgelegenheid, arbeidsmarkt en groei. Daarbij zal gebruik worden gemaakt van de door Kennispunt Twente beschikbaar gestelde data.

Om de economische verwevenheid tussen Enschede en Hengelo vast te kunnen stellen worden een aantal indicatoren gebruikt, bijvoorbeeld het locatie quotiënt. Het locatiequotiënt kan worden berekend wanneer de economische profielen van de twee gemeenten zijn opgesteld. Daarnaast worden ook enkele aspecten uit de economische profielen overgenomen als indicator voor de economische verwevenheid tussen de twee gemeenten, namelijk de uitwisseling van arbeid tussen beide gemeenten (pendelstromen) en uitwisseling van bestedingen (koopstromen). Tot slot wordt onderzocht welke bedrijvennetwerken in Enschede en Hengelo met elkaar contact hebben.

Voor de economische samenwerking worden de bestaande economische beleidsdocumenten tussen Enschede en Hengelo geanalyseerd. Bijvoorbeeld door te kijken naar het aantal keer dat de twee gemeenten elkaar noemen op economisch beleidsterrein in deze beleidsstukken. Dit geeft namelijk een indicatie van hoezeer de twee gemeenten naar elkaar kijken, gebruik maken van het concept *borrowed size* en wellicht rekening met elkaar houden. Samenwerking wordt verder geoperationaliseerd door bestaande samenwerkingsverbanden waar Enschede en Hengelo in participeren, nader te onderzoeken. Hierbij valt te denken aan onder andere de Netwerkstad Twente, de Regio Twente, de Twenteboard en de Euregio. Van deze samenwerkingsverbanden worden de beleidsdoelstellingen en hun beleidsinstrumentarium in beeld gebracht.

Daarnaast worden een aantal interviews afgenomen worden met relevante beleidsambtenaren en bestuurders waaraan kan worden gevraagd hoe zij de samenwerking met de andere gemeente definiëren en ervaren.

3. Methodologie

Door de methodologie toe te lichten, wordt duidelijk waarop dit onderzoek is gebouwd en hoe het is uitgevoerd. Dit voorziet het onderzoek van betrouwbaarheid en validiteit en het biedt inhoudelijke generaliseerbaarheid aan de uitkomsten. Zoals vermeld, analyseert dit onderzoek de economische profielen van Enschede en Hengelo. De economische verwevenheid en de economische samenwerking zijn nader onderzocht.

3.1 Strategie en Ontwerp

Voor dit onderzoek zijn de conclusies voornamelijk tot stand gekomen door het uitvoeren van kwalitatief onderzoek. Een belangrijke kwalitatieve methode die bij dit onderzoek is uitgevoerd, betreft een literatuuronderzoek. Verder zijn er interviews gehouden die de bevindingen uit de literatuur toetsen op de ervaringen van mensen in de realiteit. Daarnaast dienen de interviews ook als aanvulling voor de bevindingen uit de literatuur. De kwalitatieve data zijn verder verzameld door het analyseren van openbaar beschikbare artikelen en beleidsdocumenten. Daarnaast zijn er ook kwantitatieve data verzameld voor dit onderzoek. Deze data komen uit openbare cijfers die door organisaties zoals het CBS, BIRO en LISA gepubliceerd zijn. De reeds beschikbare data zijn verzameld door het uitvoeren van *deskresearch*, de nieuwe data worden verzameld uit de inzichten die voortkomen uit interviews. De algemene vraagstelling in dit onderzoek heeft een beschrijvend karakter, de bijbehorende deelvragen zijn eveneens beschrijvend van aard. Het onderzoekontwerp wordt in het volgende schema weergegeven:

Deelvragen	Onderzoeksmethode	Beantwoording
Deelvraag 1	Dataverzameling	Lokale data over economische indicatoren die de profielen van de gemeenten opmaken en de mate van verwevenheid aantonen
Deelvraag 2	Literatuuronderzoek/ beleidsanalyse	Analyseren van verschillende beleidsdocumenten met een betrekking tot economische verwevenheid/samenwerking.
Deelvraag 3	Interpretatie	Uit interviews opmaken hoe bestuurders en/of beleidsmakers denken over de economische samenwerking.

3.2 Dataverzameling

De kwalitatieve data zijn verzameld door wetenschappelijke literatuur over economische verwevenheid en intergemeentelijke samenwerking. De kwantitatieve data die met name betrekking heeft tot de economische profielen en de verwevenheid zijn verkregen vanuit de Twente-Index. Dit is een platform waar de onderzoeksinstelling Kennispunt Twente de statistieken met betrekking tot onder andere de economie en demografie bij elkaar brengt. De statistieken die hier verzameld worden zijn van toepassing voor Nederland, Twente en de veertien afzonderlijke Twentse gemeenten. Hierdoor kan er vergeleken worden hoe de gemeenten ervoor staan ten opzichte van elkaar, ten opzichte van Twente en ten opzichte van Nederland.

Zoals eerder is aangegeven is inzicht in de gegevens omtrent de economische profielen van Enschede en Hengelo van betekenis om de economische verwevenheid beter te kunnen duiden. Met de cijfers van Kennispunt Twente kan het locatiequotiënt berekend worden van de economische sectoren in Enschede en Hengelo. Dit locatiequotiënt dient als analysetechniek voor de profielen van de gemeenten. Hierdoor kan bepaald worden welke sectoren relatief het meest betekenen voor de werkgelegenheid. Bovendien kan er met het locatiequotiënt een vergelijking worden gemaakt van deze sectoren in de gemeenten ten opzichte van de regio Twente en Nederland.

Voor de analyse van het gevoerde (regionaal) economische beleid van de twee gemeenten wordt gebruik gemaakt van de **beleidsdocumenten** die de gemeenten recent hebben opgesteld. Voor de gemeente Enschede is dit **de Economische visie 2019** en voor de gemeente Hengelo is dit de **Beleidsbegroting 2020 – 2023**, gemaakt in 2019. Van deze beleidsdocumenten worden de doelstellingen geanalyseerd en ook worden de beleidsinstrumenten geïnterpreteerd. Naast de eigen beleidsdocumenten zijn ook de beleidsdoelstellingen van de Netwerkstad Twente, Regio Twente en de EUREGIO in beeld gebracht. Tot slot wordt onderzocht in hoeverre de twee gemeenten elkaar betrekken bij hun (regionaal) economische beleid.

Als toevoeging op de data uit de beleidsstukken zijn er voor dit onderzoek een viertal interviews afgenomen met in totaal zes personen. Deze interviews zijn gehouden met bestuurders en beleidsambtenaren uit de gemeenten Enschede en Hengelo. Er is gekozen voor zowel bestuurders als beleidsambtenaren omdat dit vanuit twee perspectieven een beeld geeft op het beleid dat gemaakt en gevoerd wordt binnen een gemeente. De respondenten zijn uitgekozen op basis van hun functie binnen de eigen gemeente om een zo evenwichtig mogelijk beeld te krijgen van mensen uit vergelijkbare posities binnen beide gemeenten. Voorafgaand aan alle interviews is, conform het reglement van de ethische commissie van de Universiteit Twente, aan de respondenten gevraagd of de gesprekken opgenomen mochten worden. Bovendien zijn de respondenten er ook van verzekerd dat de transcripties van de interviews geanonimiseerd worden. Hierdoor is het niet mogelijk om af te leiden wie er geïnterviewd is en uit welke gemeente de respondenten komen. De interviews zijn afgenomen op basis van een vragenlijst, deze is toegevoegd in de bijlagen.

3.3 Data-analyse

In deze paragraaf is voor elke deelvraag uitgewerkt hoe deze beantwoord zijn.

a) Op welke manier en in welke mate zijn de economieën van Enschede en Hengelo feitelijk met elkaar verweven?

In hoofdstuk 4 Analyse worden in de paragrafen 4.1 tot en met 4.5 op basis van data antwoord op deze onderzoeksvragen gegeven

b) In welke mate is er in het economisch beleid van beide gemeenten aandacht voor de onderlinge verwevenheid van hun economieën?

In paragraaf 4.6 wordt een analyse gegeven van de beleidsdoelstellingen en beleidsinstrumenten van beide gemeenten en in hoeverre zij daar elkaar in betrekken.

c) In welke mate vindt economische samenwerking plaats tussen beide gemeenten, dan wel op een ander schaalniveau?

In paragraaf 4.7 wordt op basis van diepte-interviews met relevante beleidsambtenaren en bestuurders een beeld geschetst van deze samenwerking.

3.4 Betrouwbaarheid en Validiteit

De betrouwbaarheid van dit onderzoek is gebaseerd door gebruik te maken van de reeds gevalideerde data verzameld door organisaties zoals het CBS, BIRO en LISA (instituten voor werkgelegenheidsregistraties). Deze organisaties mogen als betrouwbare bronnen worden gezien. De data die gebruikt wordt, komen voort uit de Twente Index (twenteindex.nl). De Twente Index is een verzamelbasis van betrouwbare en feitelijke informatie over sociaaleconomische thema's die relevant zijn voor de regio Twente. De Twente Index brengt jaarlijks gegevens over onder andere de werkgelegenheidsontwikkeling, de werkloosheid, arbeidsparticipatie, het bruto regionaal product en demografie.

Opgemerkt moet worden dat deze cijfers regelmatig worden aangepast door Kennispunt Twente met nieuwe actuele data. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de data die per april 2020 bekend waren. Bij een reproductie van dit onderzoek kunnen er mogelijk bevindingen uitkomen die ietwat afwijken van wat uit het huidige onderzoek komt.

De validiteit van dit onderzoek is bepaald door een aantal factoren om ervoor te zorgen dat de bevindingen uit dit onderzoek overeenkomen met de realiteit. De validiteit van de kwantitatieve data is verzekerd door gebruik te maken van gegevens van CBS, BIRO, LISA en Kennispunt Twente. Dit zijn allen erkende onderzoeksinstellingen. De validiteit van de interviews is gewaarborgd door alle geïnterviewde personen de gelegenheid te bieden om de transcripties van de interviews te controleren en waar nodig, aan te passen. Overigens is daar maar beperkt gebruik van gemaakt.

4. Analyse

In dit hoofdstuk zijn gegevens verzameld om antwoord te kunnen geven op de vraagstelling en de drie deelvragen zoals uiteengezet in hoofdstuk 3. Voor gemeenten is het belangrijk om een sterke en stabiele economie te hebben met voldoende banen voor de beroepsbevolking. De groei van het aantal banen heeft als doel om de arbeidsparticipatie van de bevolking te verhogen. Om dit te kunnen bewerkstelligen, is een overzicht van de huidige staat van de lokale economie evenals een overzicht van de laatste ontwikkelingen met betrekking tot de lokale economie nodig. De profielen zijn gebaseerd op de structuur van voorgaande jaren en zullen onderbouwing bieden voor het overzicht van de economische positie van Enschede en Hengelo.

De economische profielen van Enschede en Hengelo zijn gebaseerd op eerdere uitgaves van de economische monitoren uit 2017 (Robert Nordeman en Ruud Esselink) en 2018 (Kennispunt Twente). Het profiel van Enschede sluit zich dus bij deze monitoren aan en het profiel van Hengelo is een bewerking op de structuur die voor de monitor van Enschede is uitgewerkt. Voor de profielen is voornamelijk gebruik gemaakt van cijfers die verzameld zijn door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en zijn bewerkt in de Twente Index door Kennispunt Twente. De verzamelde data laten de belangrijkste arbeidsmarktontwikkelingen zien die in Enschede en Hengelo plaatsvinden. De peildatum van deze data zijn de jaarcijfers van het CBS. Voor de meeste getallen worden alleen van het meest actuele jaar (2019) de cijfers opgenomen en vormt het jaar daarvoor (2018) in sommige gevallen een vergelijkende basis.

Als eerste zijn de economische profielen uitgewerkt in een aantal paragrafen, daarna zijn de aspecten van economische verwevenheid uitgewerkt en zijn aan de hand van deze bevindingen de uitkomsten uit de interviews besproken.

Gekozen data

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen over economische verwevenheid worden een aantal indicatoren die het profiel en de relatie schetsen, uiteengezet. Zoals bij de conceptualisatie is aangegeven, is er voor dit onderzoek voor gekozen om vanuit het inzicht in de gegevens van de economische profielen de economische verwevenheid nader in beeld te brengen. De betreffende indicatoren staan hieronder vermeld:

-werkgelegenheidsontwikkeling	-werkgelegenheidsstructuur
-arbeidsparticipatie	-werkloosheid
-pendelstromen	-koopstromen

In onderstaande tabellen en grafieken wordt een beeld geschetst van de feitelijke economische ontwikkelingen binnen Enschede en Hengelo en relaties tussen beide gemeenten. Als eerste wordt een beeld gegeven van de werkgelegenheidsontwikkeling (tabel 4.1). Gekozen is voor een analyse van de meest recente data van de laatste 3 jaren (2017-2018-2019) met als referentiejaar 2010 om trends over een langere periode te kunnen vaststellen. Vervolgens wordt de relatieve betekenis van werkgelegenheidssectoren in Enschede en Hengelo vastgesteld aan de hand van de berekende locatie quotiënten (tabel 4.2). De figuren 4.3.1 en 4.3. geven een beeld van de Arbeidsparticipatie aan de hand van de totale beroepsbevolking in Enschede en Hengelo. Ook een vergelijking met Twente als geheel wordt hierin gemaakt. Tenslotte worden aan de hand van pendelstromen (4.4) en koopstromen (4.5) een beeld gegeven van de onderlinge economische relaties tussen Enschede en Hengelo. *Door de Coronacrisis van begin 2020 zal ook de lokale economie in Enschede en Hengelo en haar werkgelegenheid zwaar getroffen worden. In het kader van deze Masterscriptie kon daar uiteraard nog geen rekening mee worden gehouden.*

4.1 Werkgelegenheidsontwikkeling in Enschede en Hengelo

In tabel 4.1 wordt een beknopt overzicht gegeven van de werkgelegenheidsontwikkeling binnen Enschede, Hengelo, Twente en Nederland in absolute aantallen. Dit geeft inzicht in de volumes van het totaal aantal arbeidsplaatsen van de gebieden. In figuur 4.1 wordt vervolgens de relatieve werkgelegenheidsontwikkeling weergegeven.

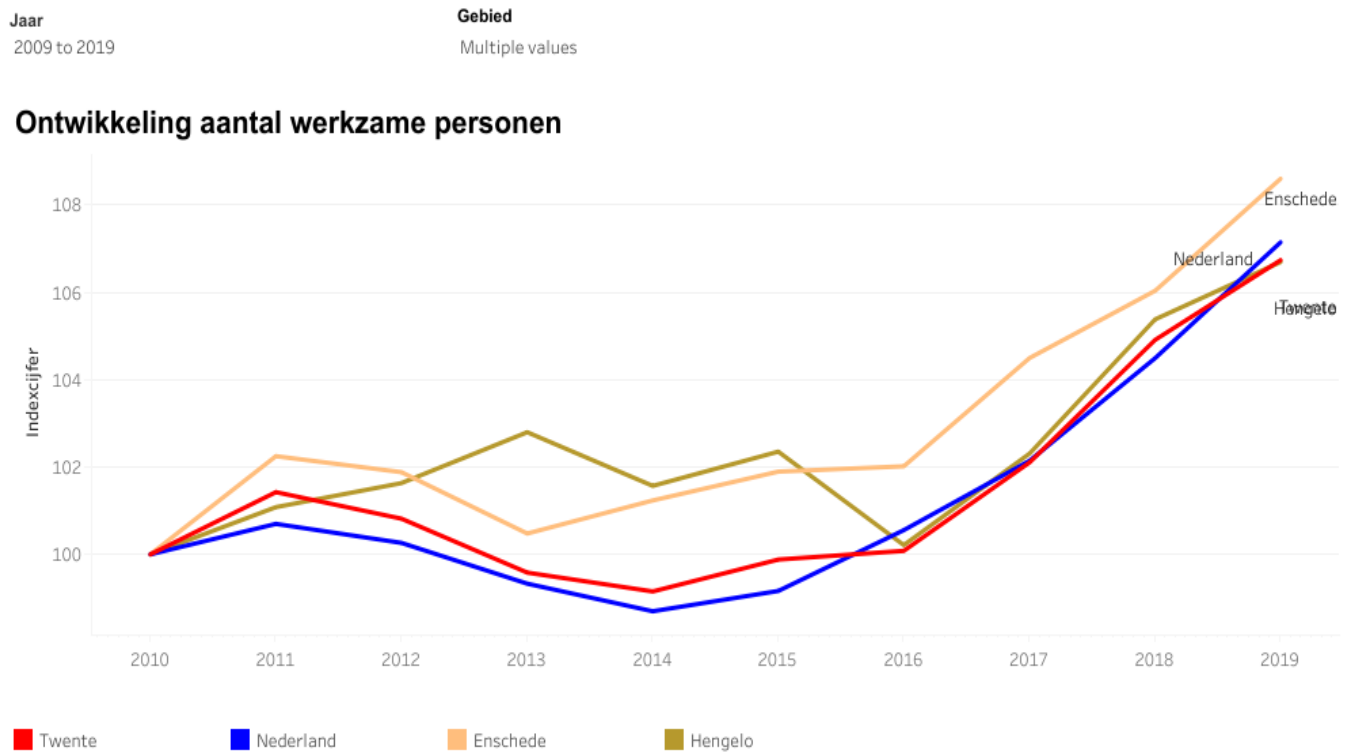
Tabel 4.1 werkgelegenheidsontwikkeling in Enschede en Hengelo sinds 2010

Aantal werkzame personen	2010	2017	2018	2019
Enschede	81.900	85.500	86.800	88.900
Hengelo	47.200	48.300	49.800	50.400
Twente	301.200	307.500	316.000	321.500
Nederland	8.299.300	8.477.200	8.672.100	8.892.300*

Bron: BIRO (Bedrijven en Instellingen Register Overijssel) en LISA (Landelijk Informatiesysteem Arbeidsplaatsen en vestigingen), bewerkt door Kennispunt Twente

* cijfers afgerond op 100-tallen

Figuur 4.1: Ontwikkeling aantal werkzame personen in Indexcijfers (2010 – 2019)

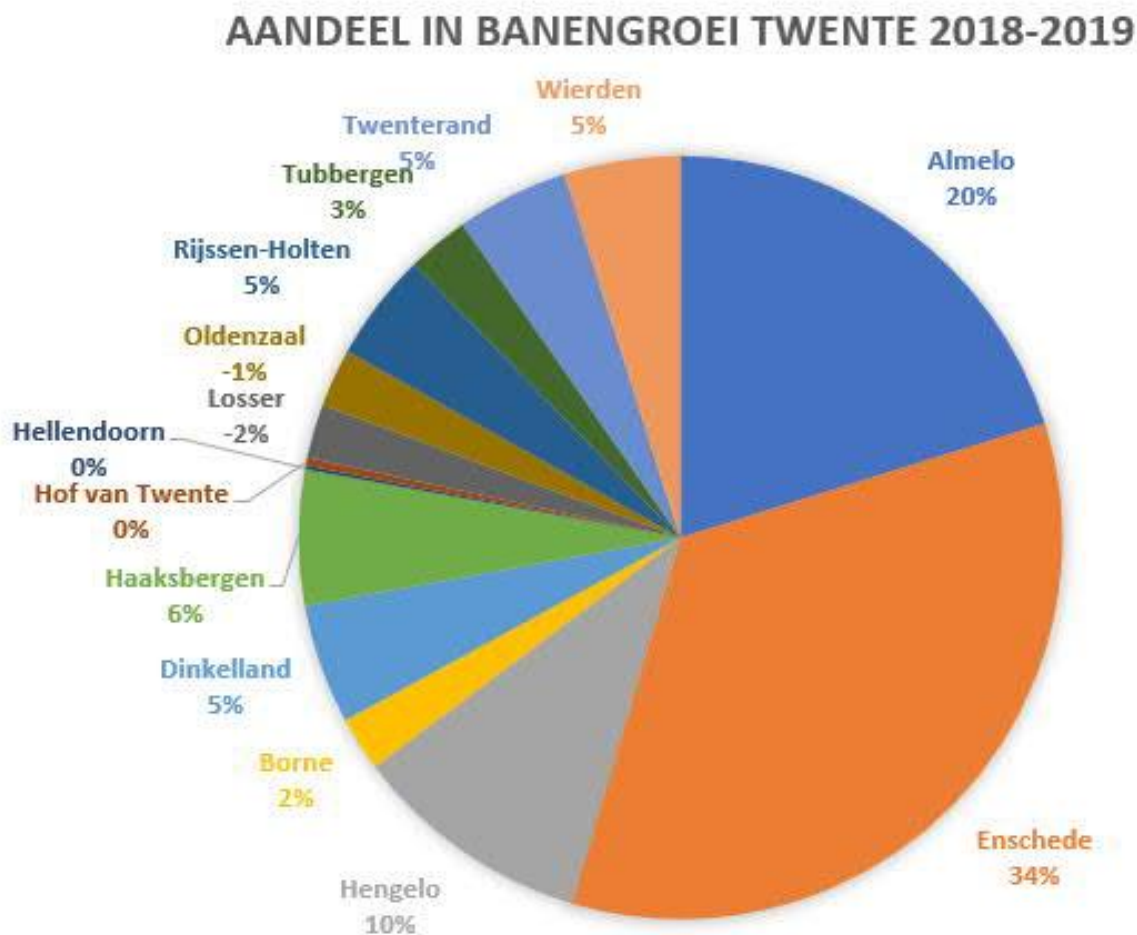

Wat geven tabel 4.1 en figuur 4.1 aan?

- Het blijkt dat het aantal banen in Enschede de afgelopen 3 jaar relatief harder is gegroeid dan het gemiddelde in Twente en Nederland
- Het aantal banen in Hengelo is ook gegroeid maar gelijk aan het Twentse gemiddelde, maar iets lager dan het Nederlandse gemiddelde
- De profielen van de gemeenten Enschede en Hengelo verschillen enigszins op het vlak van de werkgelegenheidsontwikkeling
- De verwevenheid van de werkgelegenheid is terug te vinden in de pendelstromen die besproken worden in paragraaf 4.4

In onderstaande figuur wordt het aandeel van Enschede en Hengelo in de totale banengroei in Twente in de periode 2018-2019 aangegeven

Figuur 4.2: Aandeel in banengroei Twente 2018-2019

Wat geeft figuur 4.2 weer?

In 2019 komen er 5500 banen bij in Twente. Dit is een groei van 2% t.o.v. 2018 (conform prognose UWV). De meeste banengroei vindt plaats in de steden: Enschede +2100, Almelo +1200 en Hengelo +500 banen. Dit is samen goed voor 65% van de totale banengroei in Twente in 2019. De steden zijn samen de motor van de Twentse economie. Hieruit kan worden opgemaakt dat de agglomeratie van de Twentse stedenband van grote betekenis is op het vlak van werkgelegenheid voor de hele regio. De agglomeratiekracht wordt hiermee duidelijk aangetoond. Het is overigens opvallend dat de banengroei in Enschede ruim 4 keer zo groot is als in Hengelo.

Stedenband Twente

Hoewel de focus van deze studie ligt op de gemeenten Enschede en Hengelo, is het goed om in dit verband de betekenis van de Twentse stedenband te belichten. Op het totale inwonertal van de regio Twente (629.000) hebben de gemeenten Enschede, Hengelo, Almelo ongeveer de helft van dat totale aantal aan inwoners. Wanneer gekeken wordt naar het totaal aantal arbeidsplaatsen (321.500) dan zijn Enschede, Hengelo en Almelo goed voor 182.400 plaatsen, dat is 57% van het totaal. Overig Twente is goed is voor 139.100 arbeidsplaatsen, ofwel 43% van het totaal. Wanneer naar de werkgelegenheidsgroei wordt gekeken, is de dominantie van de stedenband nog groter zie figuur 4.2.

Interviewresultaten

Uit de interviews blijkt dat de respondenten werkgelegenheid beschouwen als het belangrijkste aspect van het economisch profiel van hun gemeente. In de gesprekken met de mensen van zowel Enschede als Hengelo werd tevens aangestipt dat deze twee gemeenten, samen met Almelo, functioneren als economische motor voor de regio Twente die veel inwoners van de regio voorzien van banen. Het beleid dat wordt gevoerd voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat is dan ook terug te zien in de cijfers die een groei in het aantal banen aantoonen en die het aandeel van banen per gemeente laat zien.

De banengroei in de Twentse stedenband laat ook de verwevenheid zien van Enschede, Hengelo maar ook Almelo met de hele regio Twente. Maar liefst twee van de drie nieuwe banen in de regio komen voort uit dit stedelijk gebied. De respondenten geven in de interviews aan dat naast Enschede en Hengelo ook met name Almelo belangrijk is voor de banenontwikkeling in de regio. Specifiek noemen ze hierbij de ontwikkeling van het XL Businesspark bij Almelo waar een forse groei van het aantal banen in de logistieke sector te zien is.

4.2 Werkgelegenheidsstructuur Enschede en Hengelo

In onderstaande tabel wordt de werkgelegenheidsstructuur van de twee gemeenten Enschede en Hengelo in beeld gebracht. Daarnaast wordt in de tabel op de volgende pagina deze zelfde werkgelegenheidsstructuur weergegeven voor de regio Twente en voor Nederland als geheel. De werkgelegenheidsstructuur is in deze tabellen vermeld op basis van de relatieve concentratie van de diverse sectoren. De relatieve concentratie wordt uitgedrukt in het eerdergenoemde locatie quotiënt. Het locatie quotiënt is het berekende gemiddelde van het aantal banen in een bepaalde sector gedeeld op het totaal aantal banen. Dat geeft de relatieve betekenis weer van de sector.

Tabel 4.2 Werkgelegenheidsstructuur en locatie quotiënt in Enschede en Hengelo.

Werkgelegenheidssector per gemeente/ Berekende locatie quotiënt	2010	2017	2018	2019
Enschede (totaal aantal banen)	(81.900)	(85.500)	(86.800)	(88.900)
- bouwnijverheid	0,042	0,0357	0,0387	0,0387
- collectieve dienstverlening	0,3609	0,3519	0,347	0,3479
- consumentendiensten	0,1813	0,2007	0,2037	0,1933
- distributie	0,0923	0,0851	0,0839	0,0823
- industrie	0,1240	0,1074	0,1036	0,1029
- landbouw, bosbouw visserij	0,0082	0,0055	0,0050	0,0051
- zakelijke dienstverlening	0,1891	0,2139	0,2160	0,2231
Hengelo (totaal aantal banen)	(47.200)	(48.300)	(49.800)	(50.400)
- bouwnijverheid	0,0502	0,0520	0,0535	0,0544
- collectieve dienstverlening	0,2915	0,2820	0,2760	0,2744
- consumentendiensten	0,1845	0,1865	0,1932	0,1932
- distributie	0,0881	0,0915	0,0929	0,0967
- industrie	0,1883	0,1944	0,1916	0,1880
- landbouw, bosbouw visserij	0,0068	0,0048	0,0050	0,0049
- zakelijke dienstverlening	0,1906	0,1888	0,1879	0,1888

Tabel 4.3 Werkgelegenheidsstructuur en locatie quotiënt in Twente en Nederland.

Werkgelegenheidssector per gebied	2010	2017	2018	2019
Twente (totaal aantal banen)	(301.210)	(307.550)	(316.000)	(321.500)
- bouwnijverheid	0,0784	0,0675	0,0694	0,0706
- collectieve dienstverlening	0,2756	0,2683	0,2654	0,2677
- consumentendiensten	0,2013	0,2156	0,2162	0,2154
- distributie	0,1010	0,1062	0,1053	0,1040
- industrie	0,1541	0,1466	0,1473	0,1461
- landbouw, bosbouw visserij	0,0399	0,0306	0,0302	0,0307
- zakelijke dienstverlening	0,1495	0,1707	0,1662	0,1655
Nederland (totaal aantal banen)	(8.299.310)	(8.477.220)	(8.672.120)	(8.892.340)
- bouwnijverheid	0,0613	0,0538	0,0549	0,0559
- collectieve dienstverlening	0,2775	0,2725	0,2720	0,2715
- consumentendiensten	0,1998	0,2132	0,2126	0,2122
- distributie	0,1155	0,1132	0,1133	0,1130
- industrie	0,1102	0,1068	0,1070	0,1062
- landbouw, bosbouw visserij	0,0296	0,0256	0,0257	0,0256
- zakelijke dienstverlening	0,2061	0,2146	0,2145	0,2156

Bron: cijfers van het Centraal Bureau voor Statistiek, bewerkt door Kennispunt Twente

Wat geven de tabellen 4.2 en 4.3 aan?

- In Enschede is de relatieve betekenis van de industriële werkgelegenheid in 10 jaar tijd iets afgenomen, van zo ongeveer 12 % naar 10% van de totale werkgelegenheid. De zakelijke diensten zijn daarentegen duidelijk gegroeid in betekenis, van bijna 19 % naar ruim 22% van het aantal banen.
- Hengelo valt op door de relatieve stabiele verhoudingen tussen de verschillende werkgelegenheidssectoren in de afgelopen 10 jaar. De industriële werkgelegenheid in Hengelo is duidelijk groter van betekenis dan in Enschede. Bijna 19% van het totaal aantal banen is in Hengelo industriële werkgelegenheid tegenover maar 10% in Enschede.
- Wanneer we de landelijk gemiddelde cijfers hiernaast leggen blijkt dat Hengelo ook ruim boven het Nederlandse gemiddelde (10,7% industriële werkgelegenheid) zit, terwijl Enschede dicht bij dit gemiddelde zit.
- De Twentse cijfers laten zien dat ook de regio als geheel een meer dan gemiddelde industriële werkgelegenheid heeft (14,61).
- Hoewel de profielen van de beide gemeenten op vlak van de werkgelegenheidsstructuur enigszins verschillen, zegt dit nog weinig over de onderlinge verwevenheid.

Interviewresultaten

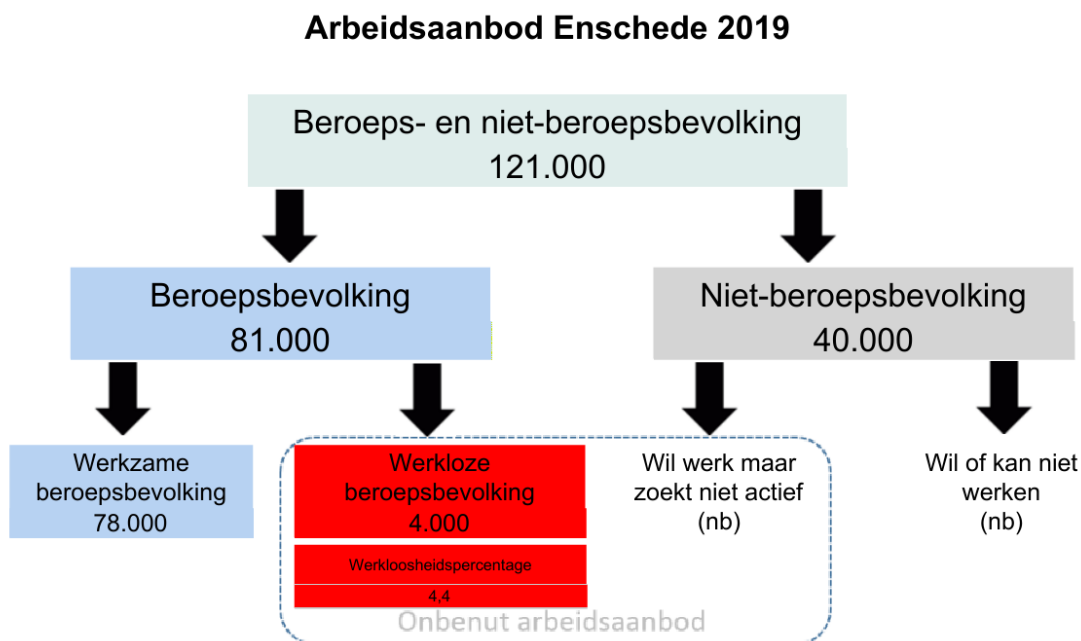
In de interviews is met de respondenten gesproken over welke sectoren zij het belangrijkst achten voor de economie van hun gemeente. Hieruit blijkt, in samenhang met de cijfers, dat in Enschede de collectieve dienstverlening, consumentendiensten en zakelijke dienstverlening voor deze gemeente de belangrijkste sectoren zijn. Ook is in de cijfers te zien dat het aantal banen in deze sectoren in de afgelopen jaren ook flink is toegenomen. In Hengelo daarentegen, is naast een sterke dienstensector, de industrie nog steeds een van de belangrijkste sectoren. Vanuit beide gemeenten wordt door de respondenten gewezen naar de betekenis van het High Tech Systems Park (HTSP) te Hengelo. Zowel in Enschede als in Hengelo wordt de technische sector gezien als basis voor toekomstige economische ontwikkeling. Met de aanwezigheid van de Universiteit Twente, Saxion Hogeschool en het ROC van Twente zien respondenten uit beide gemeenten een grote onderlinge verwevenheid waarin naast HTSP ook Kennispark een sleutelrol vervult. Met de erkenning dat de hoger onderwijsinstellingen voor beide gemeenten erg van belang zijn, kan vast worden gesteld dat het concept *borrowed size* op het aspect van onderwijs van toepassing is voor de twee gemeenten. Ondanks dat de economische profiel gegevens van de twee gemeenten op een aantal vlakken verschillen geven de respondenten aan dat de beide steden elkaar juist vanwege deze verschillen weten aan te vullen. Daarmee is er volgens de respondenten zeker sprake van economische verwevenheid.

4.3 Beroepsbevolking en werkloosheid

Vanuit de vraagstelling van dit onderzoek, naar de mate van economische verwevenheid tussen de gemeente Enschede en Hengelo is het goed de uitgangspositie van de gemeenten te kennen. Hoe groot is de totale beroepsbevolking en hoe groot is de arbeidsparticipatie? Werkgelegenheid in de ene gemeente biedt ook banenkansen voor inwoners uit de buurgemeente. Bij krapte op de arbeidsmarkt is inzicht in het totale arbeidspotentieel voor het economisch beleid van betekenis. De arbeidsmarkten van Enschede en Hengelo lopen in elkaar over en zijn zeer waarschijnlijk op een aantal vlakken met elkaar verweven.

4.3.1 Beroepsbevolking Enschede

De totale bevolking bestaat uit 159.000 inwoners waarvan 121.000 tot de beroeps en niet-beroeps- bevolking behoort en 38.000 tot de overige bevolking behoort, dit zijn mensen van 0 tot 15 jaar en 75 jaar of ouder.

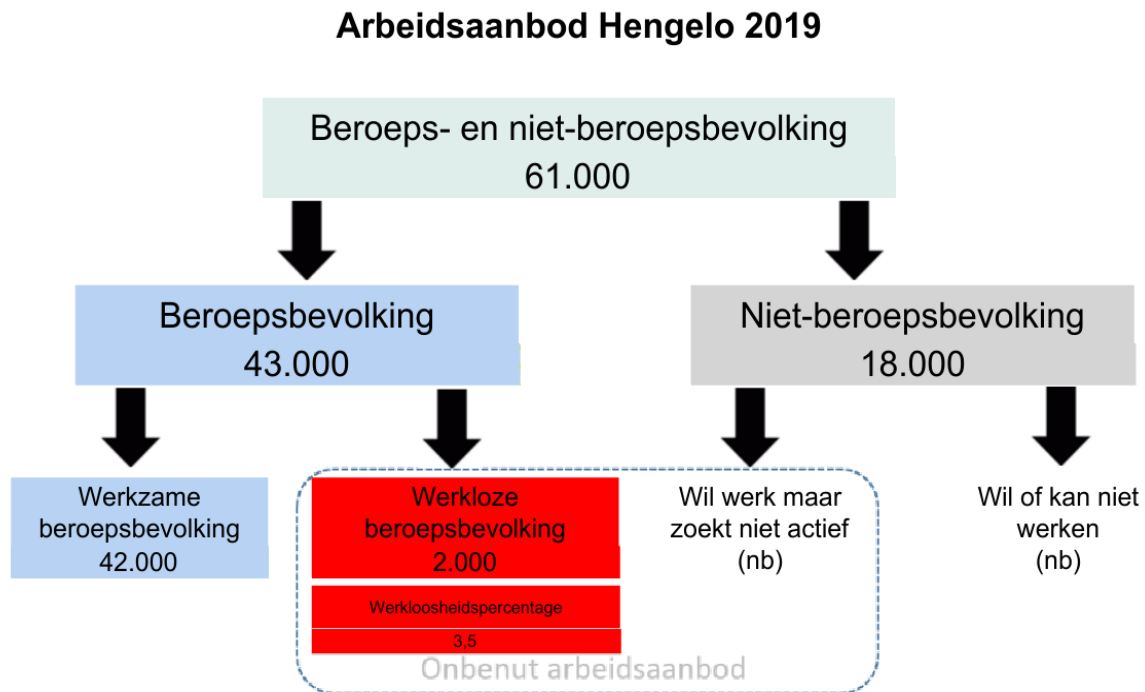
Indien 0 wordt weergegeven ligt het aantal personen tussen 0 en 500.
Door afronding kunnen bij optellingen verschillen ontstaan.

Bron, CBS, Arbeidsdeelname naar regio, 2020
nb: niet berekend

Figuur 4.3 Arbeidsaanbod Enschede 2019

4.3.2 Beroepsbevolking Hengelo

De totale bevolking bestaat uit 81.000 inwoners waarvan 61.000 tot de beroeps en niet-beroepsbevolking behoort en 20.000 tot de overige bevolking behoort, dit zijn mensen van 0 tot 15 jaar en 75 jaar of ouder.

Indien 0 wordt weergegeven ligt het aantal personen tussen 0 en 500.
Door afronding kunnen bij optellingen verschillen ontstaan.

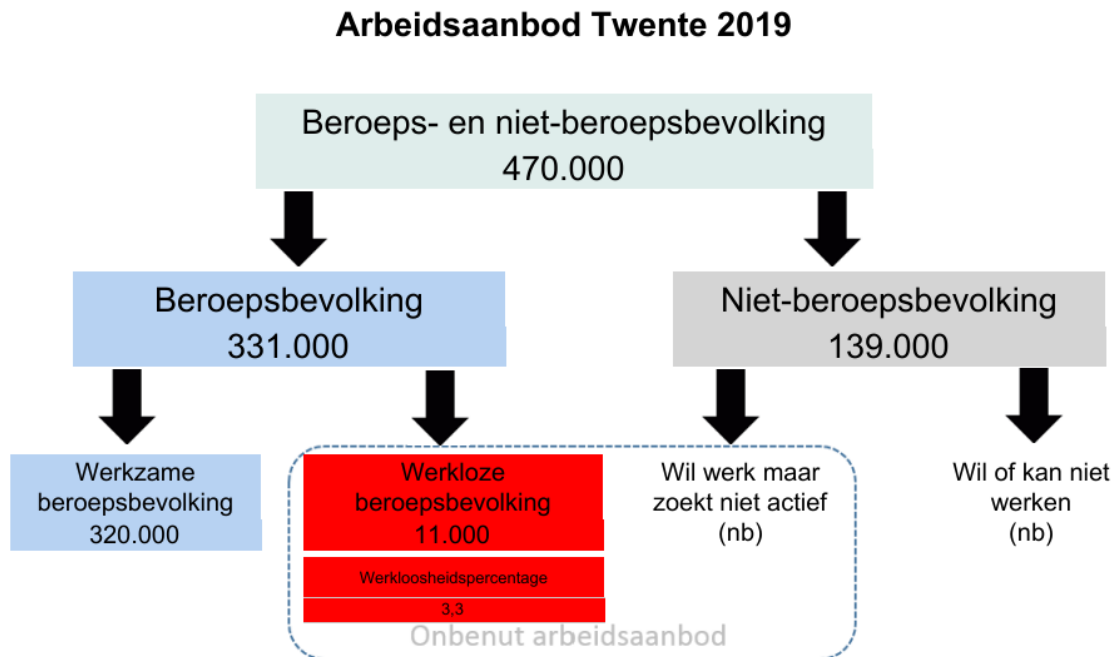
Bron, CBS, Arbeidsdeelname naar regio, 2020
nb: niet berekend

Figuur 4.4: Arbeidsaanbod Hengelo 2019

4.3.3 Beroepsbevolking Twente

Jaar
2019

Gebied
Twente

Indien 0 wordt weergegeven ligt het aantal personen tussen 0 en 500.
Door afronding kunnen bij optellingen verschillen ontstaan.

Bron, CBS, Arbeidsdeelname naar regio, 2020
nb: niet berekend

Figuur 4.5: Arbeidsaanbod Twente 2019

Wat geven de cijfers uit figuur 4.3, 4.4 en 4.5 aan?

De algemene arbeidsparticipatie (werkzame beroepsbevolking gedeeld op de totale beroeps- en niet-beroepsbevolking) leveren de volgende cijfers op:

- Enschede 64,5%
- Hengelo 68,8%
- Twente 68,1%

Hieruit valt te concluderen dat Hengelo ongeveer op het niveau van de regio Twente zit, wat de participatie betreft maar dat Enschede daar een viertal procentpunten op achterblijft. Voor de onderlinge verwevenheid betekent dit dat het arbeidspotentieel in Enschede relatief gezien ietwat groter is wat voor de Hengelose werkgevers perspectief kan bieden bij eventuele krapte op de arbeidsmarkt.

4.3.4 Werkloosheidsontwikkeling Enschede, Hengelo, Twente en Nederland

Werkloosheidspercentage, 2009 - 2019

Figuur 4.6: Werkloosheidspercentage 2009 – 2019

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Enschede	6,3%	7,3%	7,2%	7,7%	10,0%	9,4%	8,5%	8,6%	7,1%	5,2%	4,4%
Hengelo	4,7%	5,2%	5,0%	6,3%	7,6%	7,8%	8,1%	7,1%	5,2%	4,0%	3,5%
Nederland	4,4%	5,0%	5,0%	5,8%	7,3%	7,4%	6,9%	6,0%	4,9%	3,8%	3,4%
Twente	4,7%	5,4%	5,2%	5,9%	7,6%	7,6%	7,1%	6,6%	5,2%	3,9%	3,3%

Bron: CBS - **Bewerkt door:** Kennispunt Twente

Wat zeggen deze cijfer?

- Zowel in Enschede als Hengelo zijn de werkloosheidscijfers na de piekjaren 2013 -2015 gestaag afgenomen
- Over het algemeen liggen de werkloosheidscijfers in het stedelijk gebied ietwat hoger dan in het landelijke gebied.
- De ontwikkelingen volgen zowel de Twentse als de landelijke trends
- Invloeden van de coronacrisis begin 2020 komen nog niet tot uitdrukking in deze tabel

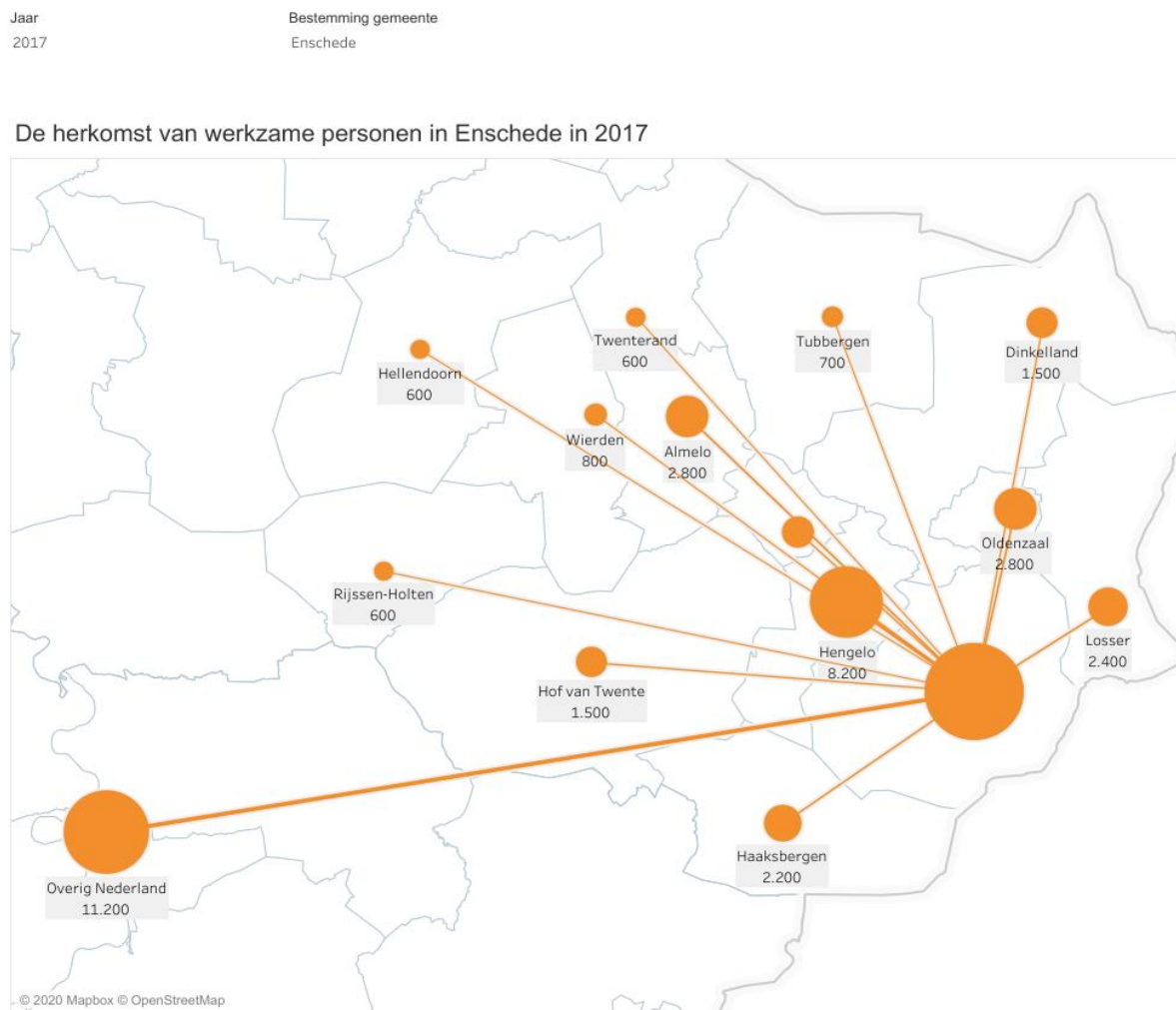
Interviewresultaten

Een van de geïnterviewde personen gaf aan dat er voor de werkgelegenheid in beide gemeenten sprake kan zijn van een waterbed effect. Een economische ontwikkeling in de ene gemeente heeft ook impact op de buurgemeente. Dit geldt zowel voor een banengroei als bij massaontslagen (een voorbeeld is Vredestein) waardoor veel mensen eventueel gebruik moeten maken van een uitkering, wat de overheid geld gaat kosten.

Het vestigingsklimaat en de dienstverlening aan ondernemers moet volgens de respondenten zo optimaal mogelijk zijn. Ook wordt gewezen op het belang van goede verbindingen over de wegen en via het spoor binnen Twente maar zeker ook met de Randstad en met Duitsland. Daarnaast hebben zowel Enschede als Hengelo baat bij het aantrekken en behouden van jongeren met het oog op de werkgelegenheid. Beide gemeenten zijn op dit vlak duidelijk met elkaar verweven.

4.4 Pendelstromen, de economische verwevenheid tussen Enschede en Hengelo

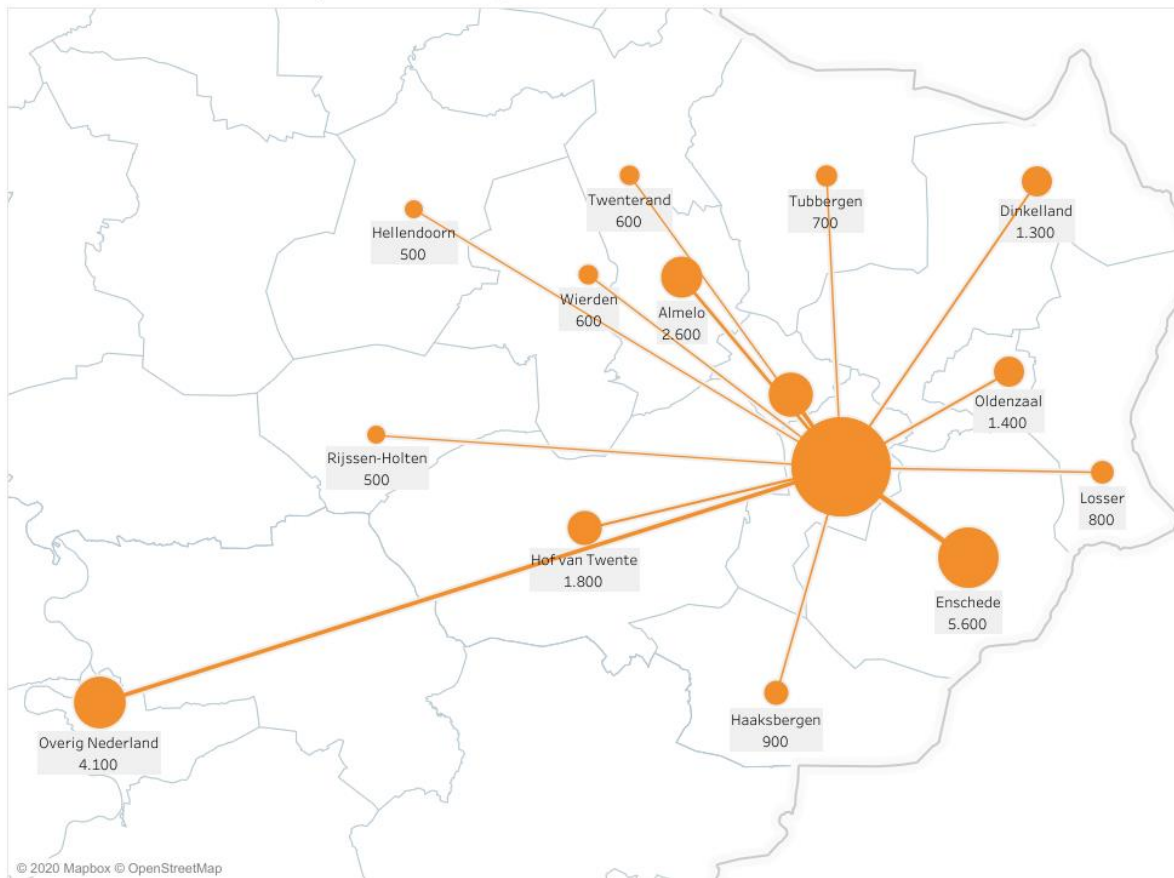
Om zicht te krijgen op de economische verwevenheid tussen Enschede en Hengelo zijn ook de pendelbewegingen voor werk van inwoners tussen beide gemeenten heel relevant. Immers de werkgelegenheid in Enschede en Hengelo heeft net als in veel andere stedelijke gebieden een bovenlokale en vaak regionale functie. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) brengt deze gegevens met enige regelmaat in kaart. In bijgaande figuren wordt inzicht geboden in deze pendelstromen voor zowel Enschede als Hengelo.

Bron: CBS

Figuur 4.7: Herkomst van werkzame personen in Enschede

De herkomst van werkzame personen in Hengelo in 2017

Bron: CBS

Figuur 4.8: Herkomst van werkzame personen in Hengelo

Wat zeggen deze cijfers?

- er blijken dagelijks circa 8200 inwoners van Hengelo te werken in Enschede
- omgekeerd werken 5600 Enschedeërs dagelijks in Hengelo
- afgezet op de totale werkzame beroepsbevolking is het % Hengeloërs dat dagelijks pendelt voor werk naar Enschede, opvallend veel hoger dan omgekeerd: 7,2 % van de werkzame personen in Enschede pendelt dagelijks naar Hengelo, tegenover liefst 19,5% van de werkzame Hengelose beroepsbevolking.
- De pendel naar Enschede laat zien dat vanuit overig plaatsen in Twente buiten Hengelo bijna 17.000 banen worden ingevuld. Dat betekent dat Hengelo met 8.200 banen in haar eentje al goed is voor bijna de helft van de banen die alle andere gemeenten met elkaar invullen voor Enschede. Dit onderstreept de economische verwevenheid

- Daarnaast worden ook ruim 11.000 banen in Enschede vanuit overig Nederland ingevuld, met name kan gedacht worden aan de Achterhoek en de grensregio in Duitsland.
- Ook Hengelo kent voor de werkgelegenheid een behoorlijke verwevenheid met de rest van de regio Twente. Echter is deze economische verwevenheid minder sterk dan die van Enschede. Opvallend aan Hengelo is dat er meer Enschedeërs dagelijks naar Hengelo komen dan mensen uit overige gebieden in Nederland.

Interviewresultaten

Tijdens de interviews is aan de respondenten gevraagd of zij op de hoogte waren van de dagelijkse pendelstromen tussen de twee gemeenten. In alle gevallen was het antwoord hierop dat de directe cijfers hierover niet paraat waren, maar dat er wel zeer regelmatig gekeken werd naar dit soort cijfers. De reden die hiervoor werd aangegeven is dat dit soort cijfers van belang zijn om te kijken waar de inwoners uit de gemeenten naar toe gaan. Op basis daarvan kan beleid worden gemaakt met betrekking tot economische zaken waaronder arbeidsmarkt en infrastructuur. Bij alle respondenten was er het vermoeden dat de pendelstromen tussen Enschede en Hengelo verreweg de grootste zou zijn in vergelijking tot pendelstromen met de andere gemeenten in de regio Twente. Dit blijkt uit de cijfers te kloppen.

4.5 Koopstromen, bestedingspatronen tussen Enschede en Hengelo

Het Koopstromenonderzoek Oost-Nederland (zie www.koopstromen.nl) beantwoordt onderzoeksvragen als waar doen inwoners de dagelijkse en niet-dagelijkse inkopen en in welke mate komen bezoekers van buiten hier inkopen doen? Het Koopstromenonderzoek brengt het koopgedrag van consumenten in kaart en laat veranderingen in dit gedrag in tijd en plaats zien. In het kader van de economische verwevenheid tussen Enschede en Hengelo is het voor dit onderzoek relevant hoe deze onderlinge patronen liggen.

Het onderzoek is een initiatief van gemeenten, provincies en het bedrijfsleven en wordt in Oost-Nederland ongeveer elke 5 jaar herhaald. Bij het uitvoeren van deze scriptie waren nog niet alle cijfers van het koopstromen onderzoek Oost-Nederland 2020 beschikbaar.

De dataverzameling voor het Koopstroomonderzoek oost Nederland 2015 heeft in de periode april tot en met mei 2015 plaatsgevonden. In totaal zijn 31.350 consumenten in Overijssel en delen van Drenthe, Flevoland en Gelderland geïnterviewd, waarbij consumenten gevraagd is naar de plaats waar zij artikelgroepen kopen. Aanvullend zijn vragen gesteld over winkelgedrag (bijvoorbeeld bezoekfrequentie en waardering meest bezochte aankoopplaatsen, marktbezoek en web-winkelen). De opzet van het onderzoek is vergelijkbaar met het in 2010 uitgevoerde Koopstromenonderzoek. De enquêtes zijn zowel telefonisch als via internet afgenomen (zie ook bijlage 1 – onderzoeksofzet). In de gemeente Hengelo zijn 1.322 huishoudens geïnterviewd, allen uit de gemeente Hengelo. In de gemeente Enschede betreffen dit 2148 huishoudens.

Resultaten

Van de omzet in de dagelijkse sector (food) wordt het overgrote deel in de eigen gemeente besteed, zowel in Enschede als Hengelo, ligt de koopkrachtbinding bij de eigen inwoners op bijna 90 %.

Enschede

Van de omzet in de niet-dagelijkse sector (non-food) in Enschede is 68% afkomstig uit Enschede zelf. Daarnaast is enige omzet afkomstig uit omliggende gemeenten, voornamelijk vanuit Hengelo, Gronau en Losser (allen 4%). Opvallend is de bestedingen in de niet-dagelijkse sector elders, 8% van de omzet vloeit af naar Hengelo (invloed Westermaat Plein) en 3% naar Oldenzaal.

Zie bijgaande figuren 4.9 en 4.10

Map of the Twente region showing the distribution of the Dutch language. The map is divided into municipalities, each labeled with its name and the percentage of Dutch speakers. Enschede is highlighted in dark blue with 68% Dutch speakers. Other municipalities and their percentages are: Twenterand 1%, Tubbergen 1%, Enschede 68%, Gronau 4%, Haaksbergen 24%, Berckelend 3%, Hof van Twente 3%, Rijssen-Holten 1%, Wierden 1%, Steenbeek 2%, Borne 1%, Alderzaal 2%, Losser 2%, Hengelo 4%, and Huisdijk 1%.

Figuur 4.10 Waar gaan de bestedingen uit Enschede naar toe? (in %; 2015).

36

Hengelo

Net als in de dagelijkse sector zijn inwoners van Hengelo voor de bestedingen in de niet-dagelijkse sector in sterke mate georiënteerd op de eigen woonplaats (69 procent). Buiten Hengelo is er met name afvloeiing naar Enschede (7 procent) en naar internet (9 procent). De afvloeiing naar internet is in de niet-dagelijkse aanzienlijk groter dan in de dagelijkse sector.

Figuur 4.11 Waar komt de omzet in Hengelo vandaan? (in %; 2015).

bron: Koopstromenonderzoek Oost Nederland 2015

Figuur 4.12 Waar gaan de bestedingen uit Hengelo naar toe? (in %; 2015).

Bron: Koopstroomonderzoek Oost Nederland 2015, I&O Research

Hengelo heeft een belangrijke regionale functie gekregen voor de niet-dagelijkse sector, aangezien maar 41% van de omzet in deze sector afkomstig is uit Hengelo zelf. 9% van de omzet in de niet-dagelijkse sector komt uit bestedingen van Enschedese consumenten. Daarnaast zijn er ook behoorlijke aandelen vanuit Borne, Almelo en Hof van Twente.

Wat zeggen deze cijfers?

- In het kader van de economische verwevenheid tussen Enschede en Hengelo is het duidelijk dat met name door de regionale functie van Westermaat Plein in Hengelo, de bestedingen van de Enschedese consumenten in Hengelo relatief ruim 2 keer zo hoog liggen dan het Hengelose aandeel in de Enschedese niet-dagelijkse omzet.
- Zeer recent zijn de kerncijfers bekend geworden van het Koopstromenonderzoek Oost Nederland 2020. De totale omzet voor de niet-dagelijkse artikelen (zoals mode & luxe, vrije tijd, in en om het huis) is in Hengelo uitgekomen op € 322 miljoen en voor Enschede €535 miljoen. Bij 9% toevloeiing vanuit Enschede, betekent dit zo'n 29 miljoen euro aan jaarlijkse bestedingen in Hengelo, tegenover ruim 21 miljoen euro aan bestedingen van Hengeloërs in Enschede aan niet-dagelijkse artikelen (bron. koopstromen onderzoek 2020).
- De koopstroomgegevens bevestigen de grote economische verwevenheid tussen de beide gemeenten in de bestedingen over en weer in met name in de *non-food* sector.

4.6 De analyse van het economische beleid in Enschede en Hengelo

4.6.1 Beleidsdoelstellingen

Beleidsdoelstellingen gemeente Enschede

In de economische visie van de gemeente Enschede wordt een doelenboom aangegeven die specifiek de doelstellingen van de gemeente Enschede presenteert. Deze doelstellingen vormen de grote lijn voor wat de gemeente Enschede wil bereiken, deze zijn geformuleerd aan de hand van de volgende vijf strategische thema's:

1	Aantrekkelijk zijn voor talent
2	Betere bereikbaarheid van banen
3	Een duurzame, groene stad
4	Een inclusieve samenleving
5	De rol van de overheid, inwoners en partners

Bron: Economische visie gemeente Enschede

Vanuit deze doelstellingen worden drie speerpunten gedefinieerd, deze speerpunten zijn bedoeld om het structurele groeivermogen van Enschede te versterken. Om de stad economisch gezond te houden en om door te kunnen groeien naar 170.000 inwoners stelt de gemeente Enschede in deze Economische Visie dat de volgende drie punten nodig zijn:

Meer talent aantrekken en vasthouden

De gemeente Enschede wil uitgaan van de eigen kracht en meer talent vanuit de regio of daarbuiten naar Enschede toe halen om hier verder te ontwikkelen. Deze doelstelling deelt de gemeente Enschede vanuit de Agenda voor Twente en de verschillende regiodeals waar de gemeente bij betrokken is. Bovendien wil de gemeente het onbenutte potentieel van de inwoners die op dit moment in een uitkeringssituatie zitten aanwenden door de inzetbaarheid van deze mensen te vergroten. Deze mensen kunnen het tekort aan mensen op de arbeidsmarkt verkleinen door bij te springen.

Betere verbinding kennis en innovatie met mkb en maatschappelijke vraagstukken

In de economische visie wordt meerdere keren gerefereerd aan de groei van werkgelegenheid in Twente en Enschede kan ontstaan door nieuwe bevindingen uit kennis en innovatie. Volgens de gemeente vormt innovatie een sleutelrol voor het aanpakken van verschillende maatschappelijke

kwesties. Door het MKB en deze maatschappelijke kwesties te verbinden met de innovaties die vanuit de kennisinstellingen, zoals de Universiteit Twente en de Saxion Hogeschool, komen kunnen deze maatschappelijke kwesties beter aangepakt worden. Ook speelt het bedrijfsleven hierin een rol, de verschillende innovatieve bedrijven op bijvoorbeeld het Kennispark leveren eveneens nieuwe kennis op die de gemeente kan ondersteunen bij het vinden van oplossingen voor maatschappelijke kwesties.

Betere bereikbaarheid van banen

Voor betere bereikbaarheid van banen is het volgens de gemeente Enschede van belang dat de gemeente zijn agglomeratiekracht weet te versterken. Dit houdt in dat de gemeente meer kracht moet halen uit de aangrenzende gemeenten door er mee samen te werken. Volgens de visie gaat het om het verkorten van de reistijden naar deze aangrenzende gemeenten zodat werknemers zich sneller en efficiënter kunnen verplaatsen tussen de gemeenten. De interne bereikbaarheid zorgt voor verbeterde economische verwevenheid en uiteindelijk meer banen.

Beleidsdoelstellingen gemeente Hengelo

Het hoofdstuk economie in de Hengelose beleidsbegroting geeft een hoofddoelstelling weer, deze stelt dat de gemeente de maakindustrie, het vakmanschap en de techniek wil faciliteren. Daarnaast koestert de gemeente de zittende ondernemers en wil het Hengelo blijvend een aantrekkelijke vestigingsplaats laten zijn. Hiervoor wil de gemeente terrein ontwikkelen om deze positie te behouden en verder te versterken. In deze doelstelling wordt vanuit de gemeente gesteld dat de economie de gemeentegrenzen overschrijdt waardoor er ook samengewerkt kan worden met regionale partners. De beleidsvisie splitst zich af in een aantal taakvelden:

Economische ontwikkeling

Op het gebied van economische ontwikkeling staat binnen de gemeente Hengelo de binnenstad centraal. De gemeente wil in samenwerking met diverse partijen werken aan een bruisend stadshart met zo min mogelijk leegstand waardoor de economische aantrekkingskracht wordt gestimuleerd. Verder moeten in het algemeen winkel en horecagelegenheden op regionaal en lokaal niveau ondersteunt worden door in te spelen op trends en moet de lokale MKB en de HTSM-sector versterkt worden.

Om dit te kunnen realiseren wil de gemeente, wat de binnenstad betreft, in samenwerking met partners het gebied verder ontwikkelen. Hierbij hebben de functies van de binnenstad invloed op de vormgeving van het verdere ontwikkelingsplan. Daarnaast wil de gemeente ondernemerschap

stimuleren en wellicht vereenvoudigen door regeldruk te verlagen. Verder wil de gemeente voor de binnenstad in samenwerking met de Koninklijke Horeca Nederland (KHN) en Stichting Centrummanagement Hengelo (SCH) onderzoek doen naar de kwalitatieve en kwantitatieve behoefte aan horecagelegenheden die passen binnen het bestaande of nieuwe beleid voor de binnenstad. De lokale MKB en HTSM-sector moeten versterkt worden door de promotie van onder andere het High Tech Systems Park te verbeteren.

Fysieke bedrijfsinfrastructuur

Met de fysieke bedrijfsinfrastructuur wordt ingegaan op de manier waarop de gemeente Hengelo zijn plan voor de bedrijventerreinen inricht. De gemeente wil deze terreinen duurzaam inrichten met het oog op de toekomst zodat het interessant blijft voor potentiële nieuwe bedrijven. De ambitie van de gemeente is om per jaar minimaal 5 hectare bedrijventerrein te verkopen aan de juiste bedrijven op het juiste terrein. Hiervoor worden onder andere de profielen en ambities van de terreinen in beeld gebracht, een beter monitoringsysteem aangelegd en worden voor bestaande terreinen verbeterplannen ontwikkelt.

Bedrijvenloket en bedrijfsregelingen

Wat de bedrijvenloket en bedrijfsregelingen betreffen, wil de gemeente Hengelo nauwer samenwerken met de ondernemers en overige belanghebbenden. Hengelo wil inspelen op het leggen en onderhouden van contacten en de dienstverlening verbeteren om zo beter in beeld te krijgen wat er nodig is op locaties in de stad. De gemeente stelt een zogeheten meerjarenaccountplan samen waarmee ze in beeld willen brengen welke ondernemers ze betrekken bij de binnenstad, met welk doel ze deze ondernemers erbij betrekken en hoe ze de informatie van deze ondernemers vertalen in toekomstige plannen of projecten.

Economische promotie

Net als Enschede wil Hengelo inspelen op meer economische promotie voor de stad om zo de positie van de stad te verbeteren. De gemeente wil de historie en de kernwaarden van de stad, het economische aanbod en de evenementen binnen de gemeente beter bekend maken bij verschillende doelgroepen. In samenspel met het verbeteren van de herkenbaarheid wil de stad het aanbod van de stad ook verbeteren.

De gemeente wil dit realiseren door meer te investeren in (binnen)stadspromotie, het totale stedelijke aanbod van onder ander woon en werk locaties te vergroten en het aanbod van evenementen en horeca te promoten. Verder blijft de gemeente toeristenbelasting innen en blijft het de kermis organiseren en aansturen.

Opvallend

Zowel in de beleidsnota van de gemeente Enschede als in die van de gemeente Hengelo is het opvallend dat beide gemeenten de buurgemeenten in bijna geen enkele situatie betreft en benoemd. Illustratief is het feit dat er in de beleidsstukken alleen over de andere gemeente gesproken wordt wanneer het respectievelijk de Enschedesestraat, in het geval van Hengelo, of de Hengelosestraat, in het geval van Enschede, betreft. Daarentegen zijn de respondenten in de interviews zich er heel bewust van dat er een groot belang is bij samenwerking. Als voorbeeld wordt door de respondenten diverse keren de economische ontwikkeling van de spoorzone Enschede-Hengelo genoemd. Daarom blijft het opmerkelijk dat er in beleidsstukken niets over is terug te vinden.

4.6.2 beleidsinstrumentarium

Er zijn verschillende typen beleidsinstrumenten te onderscheiden die gemeenten kunnen toepassen om de gestelde doelen te bereiken. Voorbeelden hiervan zijn onder andere financiële steun aan projecten, het opzetten van dialogen met inwoners of het bevorderen van eigen initiatieven.

Enschede

In de gemeente Enschede wordt wat de mogelijke beleidsinstrumenten betreft, volgens de Economische Visie Enschede (2019), voornamelijk gebruik gemaakt van het beter profileren van de stad wat op een aantal manieren gebeurt. Een van deze methoden is het stimuleren van het vestigingsklimaat wat onder andere gedaan kan worden door het aantrekkelijker maken van werklocaties, woonlocaties en culturele voorzieningen en zorgen voor een verbetering in mobiliteit en bereikbaarheid. Een andere methode is het voeren van een lobby op nationaal maar ook internationaal niveau en het voeren

Hengelo

De beleidsinstrumenten zijn voor een groot deel vergelijkbaar met de instrumenten die in de gemeente Enschede gebruikt zijn. Uit de Hengelose beleidsbegroting 2020-2023 (2019) komt naar voren dat de gemeente Hengelo wil investeren in de promotie van de stad met een focus op de binnenstad. Ook in dit beleidsdocument wordt vanuit de gemeente het belang geuit om onder ander het aanbod van het aantal werklocaties, woongebieden en evenementen beter te positioneren en te promoten. Hiervoor wordt door de gemeente een communicatie-/marketingvisie opgesteld evenals een uitvoeringsplan uitgewerkt om de visie te kunnen doorvoeren.

4.7 Bovenlokale samenwerking

De gemeenten Enschede en Hengelo werken ook samen binnen organisaties of initiatieven die buiten de onderlinge samenwerking om gaan. Het voornaamste voorbeeld is de Regio Twente, een organisatie die eerder in deze scriptie al eens werd genoemd. Vanuit Regio Twente is de samenwerking op Twents niveau via verschillende afspraken geregeld waarvan de belangrijkste de Agenda voor Twente is. De Agenda voor Twente is de gezamenlijke visie van de veertien Twentse gemeenten met betrekking tot onder andere de economie en infrastructuur. Echter zijn er ook samenwerkingsverbanden op niveaus die zowel boven als onder het niveau van de regio Twente, als veertien gemeenten, plaatsvinden. Netwerkstad Twente is een voorbeeld van een samenwerkingsverband dat is ontstaan tussen een select aantal gemeenten binnen de regio Twente. Een verdere nog grotere samenwerking is de samenwerking op Euregionale schaal waarin naast samenwerking met Nederlandse gemeenten uit de Achterhoek ook samengewerkt wordt met een groot aantal Duitse gemeenten uit de Landkreisen Münsterland, Osnabrückerland en het Grafschaft Bentheim. In deze paragraaf worden deze verschillende samenwerkingsverbanden verder toegelicht, wordt een inkijk gegeven in wat eruit de beleidsstukken blijkt over deze samenwerkingsverbanden en wat eruit de interviews waargenomen is in relatie tot hoe de respondenten deze samenwerkingsverbanden ervaren in hun dagelijkse bezigheden voor hun gemeente.

4.7.1 Intergemeentelijke Samenwerking: Netwerkstad Twente

De netwerkstad Twente is ontstaan als gemeentelijk samenwerkingsverband in 2001 na het mislukken van een dubbelstad Enschede-Hengelo wat toen ook wel Twentestad werd genoemd (Regio Twente, 2020). Ondanks dat deze dubbelstad onderhandelingen mislukt zijn heeft het de grotere gemeenten in de regio Twente er niet van weerhouden om verder gaande samenwerking met elkaar, buiten de kleinere gemeenten om, aan te gaan. De Twentse gemeenten Almelo, Borne, Enschede, Hengelo, Oldenzaal en de provincie Overijssel hebben als vervolg op de dubbelstad samen een ontwikkelagenda voor Twente opgesteld. Het doel van deze ontwikkelagenda is een vitaal en innovatief Twente in 2040 en om dat te kunnen realiseren is er in deze ontwikkelingsagenda een streven naar een goede economie en een aantrekkelijk woon-, werk- en leefklimaat. De gezamenlijke gemeenten in het stedelijk gebied van Twente, die de Netwerkstad Twente vormt, hebben bij elkaar 19 samenwerkingsafspraken gemaakt en 13 investeringsprojecten geformuleerd om tot dit doel van een vitaal en innovatief Twente te komen.

De visie op de regio Twente in 2040, vanuit de Netwerkstad Twente, dateert van 2016 en zoals eerder vermeld, beoogt deze een vitale samenleving met een aantrekkelijke woon-, en leefomgeving, een innovatieve (top-)kennisregio die van internationaal belang is en een brede werkgelegenheid die gebaseerd is op 3 speerpunten:

- high-tech systemen en materialen (htsm)
- logistiek
- recreatie en toerisme

De Netwerkstad Twente is een ambitie die voordeel zou geven aan heel Twente. De netwerksteden zouden hierin een belangrijke rol krijgen, vanwege de concentraties van mensen, bedrijven en voorzieningen. De Netwerkstad wordt gezamenlijk gezien als de economische motor voor heel Twente.

4.7.2 Regionale Samenwerking: Agenda voor Twente, Regio Deal Twente en Twenteboard

Agenda voor Twente

Met de Agenda voor Twente is door de Twentse gemeenten gekozen voor vier actielijnen die bijdragen aan de toekomst van de regio. De actielijnen zijn: Techniek als motor, Bereikbaarheid & Vestigingsklimaat, Arbeidsmarkt & Talent en Circulaire economie & Duurzaamheid. Het gezamenlijke profiel van de hele regio Twente is bij het ontwikkelen van de Agenda voor Twente meegenomen. Daarnaast zijn de vier opgestelde actielijnen sterk met elkaar verweven, dat houdt in dat deze niet los van elkaar gezien kunnen worden. Er wordt bij de Agenda voor Twente voornamelijk ingezet op sterke projecten en uitdagingen die de eerdergenoemde actielijnen zowel overstijgen als met elkaar verbinden en uiteindelijk de Twentse economie verder verstevigen.

Techniek als motor

De ondernemende hightech regio Twente stimuleert innovatie en ondernemerschap op het gebied van techniek. De hightech maakindustrie is in Twente sterk ontwikkeld door innovatieve startups en een sterk MKB dat zich blijft ontwikkelen. Binnen de actielijn 'Techniek als motor' wordt ingezet op vernieuwing en innovatie, waarbij techniek een evenwichtige motor blijft voor alle sectoren. De ideeën van startups worden in deze regio gecombineerd met ervaring, kennis, netwerken en markten van bestaande ondernemers.

Twente is een toonaangevende regio als het gaat om innovatieve oplossingen en het toepassen van technologische oplossingen. De actielijn 'Techniek als motor' stimuleert dit de komende jaren. Binnen de Agenda voor Twente wordt technologie gekoppeld aan de andere uitdagingen en talenten van Twente, namelijk een aantrekkelijk leefklimaat, sterk onderwijs en een goed onderzoek klimaat. Steeds meer buitenlandse bedrijven weten Twente te vinden. Deze regio is goed bereikbaar zowel via water, weg als spoor en is daarmee bedrijven relatief aantrekkelijk gezien de internationale potentie. De ontwikkelingen op digitaal gebied bieden eveneens mogelijkheden om de bereikbaarheid en bekendheid voor de regio Twente verder te vergroten bij ondernemers in de hightechindustrie.

Bereikbaarheid & vestigingsklimaat

De regio Twente biedt een grote diversiteit aan locaties voor innovatieve bedrijven en creatieve start ups. Bovendien biedt de regio ook ruimte voor een groeifase aan bedrijven en is voor de maakindustrie en de logistieke sector de mogelijkheid tot grootschalige bedrijvigheid. Om deze mogelijkheden aan te kunnen bieden maakt de regio Twente onder andere gebruik van het ruime aanbod in aantrekkelijke en vooral goed bereikbare bedrijventerreinen. Deze bedrijventerreinen worden verrijkt met innovatiecampussen en hightech parken die van grote meerwaarde zijn voor de ontwikkeling. Hierdoor ontstaat een stimulerende innovatie-omgeving met nieuwe bedrijven die onderzoeksinstituten, zoals de Universiteit Twente, in de nabije omgeving hebben. Op de Universiteit Twente zijn er experimenteer- en demonstratiefaciliteiten die voor de bedrijven een belangrijke rol kunnen vervullen voor het faciliteren van en versnellen van innovatie. Naast het versnellen van innovatie spelen deze kennisinstellingen met de faciliteiten ook een belangrijke rol met betrekking tot het vinden van talent zowel Nederlands als internationale kenniswerkers.

Met de Agenda voor Twente wordt er getracht om de kwaliteit van de verbindingen die tussen Twentse woonkernen en de aangrenzende regio's te verbeteren. Daarnaast is de Agenda voor Twente ook bedoeld om de bereikbaarheid van Twente voor de Randstad te vergroten.

Arbeidsmarkt & talent

In het verlengde van de bereikbaarheid en het vestigingsklimaat wordt er in de Agenda voor Twente veel aandacht besteed aan het ontwikkelen van talent. Twente heeft voornamelijk voor talent op het gebied van techniek veel te bieden met de Universiteit Twente en het Kennispark Twente als toplocaties voor de innovatieve bedrijven. Met name bedrijven op het gebied van alle digitale en innovatieve ontwikkelingen hebben veel baat bij deze positie van de regio Twente. In de Agenda voor Twente wordt dan ook aandacht besteedt aan het investeren in de techniek sector. Het carrièreperspectief van technisch talent is beter in Twente dan veel plekken in de rest van Nederland. In de Agenda voor Twente is dan ook vastgelegd dat de takken van onderwijs, overheid en het bedrijfsleven samenwerken om er met elkaar voor te zorgen dat de regio Twente deze stevige positie vast kan weten te houden. Een goed opgeleide beroepsbevolking is belangrijk om als topregio te blijven functioneren. Hierin wordt geïnvesteerd in de actielijn 'Arbeidsmarkt & talent'.

Circulaire economie & duurzaamheid

In een circulaire economie bestaat afval niet meer en blijven producenten verantwoordelijk voor hun product gedurende de hele levensloop. Twente moet zich binnen de actielijn 'Circulaire economie & duurzaamheid' ontwikkelen van een fossiele naar een duurzame economie. In de Agenda voor Twente is de doelstelling geformuleerd dat de Twentse economie duurzamer moet worden door minder energie-uitstoot te genereren en afvalgebruik te reduceren.

Twente wil onder meer bijdragen aan de verduurzaming van de landbouw door de ontwikkeling van technologie en kennis. Verschillende organisaties werken momenteel intensief samen om

ervoor te zorgen dat de regio in 2030 toonaangevend is op het gebied van bodemoptimalisering en mineralenherwinning en – toepassing. Hierdoor kan de regio Twente tegen die tijd beschikken over een duurzame agrarische sector, die vooroploopt in het circulair maken van agrarische grondstoffen.

Regio Deal Twente

Naast de Agenda voor Twente ligt er tussen de veertien Twentse gemeenten ook een afspraak die de Regio Deal Twente heet. De Rijksoverheid erkent de opgaven van Twente als regio buiten de Randstad en ziet er bovendien potentie in. Via de Regio Deal komt er maar liefst €163,4 miljoen beschikbaar die als nut heeft om de Twentse economie te versterken. Van dat geld komt €120 miljoen uit een combinatie van Twente zelf, van de provincie, de veertien gemeenten afzonderlijk, de onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven. Het restant wordt door het Rijk aangevuld met bedrag van €43,4 miljoen.

Na de toezegging van het Rijk wordt hard samengewerkt aan de uitwerking van de Regio Deal tot een concreet programma, waarin staat waar het geld voor gebruikt wordt. Dit kunnen oplossingen zijn voor regionale knelpunten maar ook een middel om sectoren in de regio te ontwikkelen. Meer dan tachtig partijen van binnen en buiten de regio werken samen aan projecten en pilots om de regio Twente als geheel sterker en welvarender te maken. De basis voor de Regio Deal Twente is de vier actielijnen die door de Agenda voor Twente zijn vastgesteld. Dit houdt dus in dat er gericht wordt gekeken naar de versterking van de technologische kracht van Twente; het vergroten van de arbeidsmarkt; het verbeteren en zelfs aantrekkelijker maken van het vestigingsklimaat en het ondersteunen bij ontwikkeling van een circulaire economie met weinig tot geen afval.

Twente Board

Als laatste regionale samenwerkingsverband is er de organisatie van de Twente Board. Deze organisatie is opgericht om de regio Twente verder te ontwikkelen en tevens het belang van techniek, innovatie en de regionale economie te blijven stimuleren. Volgens de oprichters van de Twente Board is het om dit ideaal te kunnen verwezenlijken, het meest praktisch om dit vanuit één centraal punt te reguleren. De organisatie van de Twente Board bestaat uit elf vertegenwoordigers die vanuit het bedrijfsleven, de kennisinstellingen en de verschillende overheden komen.

Samenwerken binnen de Twente Board betekent dat bestuurders van overheden, onderwijs en bedrijven in Twente elkaar persoonlijk kennen en elkaar makkelijk en snel (kunnen) aanspreken op ontwikkelingen en resultaten. De leden van de Twente Board komen zes keer per jaar bij elkaar en staan onder leiding van een onafhankelijke voorzitter. Het secretariaat hiervan wordt vanuit de Regio Twente verzorgd.

4.7.3 Grensoverschrijdende samenwerking: EUREGIO en MONT-verband

EUREGIO samenwerking

Het hoogste niveau van samenwerking tussen de gemeenten, dat net onder provinciaal verband valt is de samenwerking op het Euregionale niveau. De EUREGIO is een samenwerkingsverband tussen 129 Duitse en Nederlandse steden, gemeenten, (Land-) Kreise en Waterschappen (EUREGIO, 2020). Deze samenwerking is in 1958 opgericht en was de eerste van vele Euregio samenwerkingsverbanden die daarna zijn opgericht tussen Duitsland en Nederland maar ook elders in Europa. Het doel van de EUREGIO is om de grens tussen Duitsland en Nederland te beslechten en om het gebied rond de grens op sociaal en economisch vlak verder te versterken zodat de positie van deze gebieden ten opzichte van de nationale overheid interessanter wordt.

De EUREGIO formuleert haar visie in een strategie plan voor een periode van tien jaar. Op het moment van schrijven van deze scriptie wordt de EUREGIO Strategie 2030 nog uitgewerkt om ingevoerd te worden in 2021. In de huidige strategie wordt waarin wordt gesproken over

- Duurzame Ruimtelijke Ontwikkeling
- Economie en Arbeidsmarkt
- Maatschappelijke Ontwikkeling

MONT Verband

Het MONT verband is een ietwat kleiner samenwerkingsverband dan de EUREGIO. In dit verband liggen er afspraken over nauwere samenwerking tussen de drie grootste gemeenten van Twente en de twee grootste gemeenten aan de Duitse zijde van het grensgebied tussen Twente en Duitsland. Het gaat hier om een samenwerking tussen Münster, Osnabrück en de Netwerkstad Twente, die in een paragraaf eerder al werd toegelicht.

Bovenlokale Samenwerking, conclusies

Intergemeentelijke samenwerking

De verschillende gesprekspartners geven aan dat de Netwerkstad Twente als samenwerkingsverband op dit moment op een laag pitje staat. Er is nauwelijks nog capaciteit en geld beschikbaar voor deze samenwerking. Er wordt dan ook breed ingezet op de Twentse economische samenwerking van alle veertien gemeenten, waarin Agenda voor Twente en regiodeal Twente leidend zijn, onder de hoede van de Twente Board. De meeste respondenten geven aan dat de gedachte achter de Netwerkstad enigszins is achterhaalt. Het individuele belang van de netwerksteden wordt door de respondenten erkend, echter heeft het samenwerkingsverband van de Netwerkstad in de huidige economische beleidsvoering weinig betekenis.

Regionale samenwerking

Alle respondenten kennen de Agenda voor Twente en de Regio Deal en onderschrijven de betekenis hiervan voor de gehele regio Twente. Ook het leiderschap via de Twente Board krijgt brede steun. De respondenten hebben ook nagenoeg allemaal te maken met de afspraken die gemaakt zijn in het kader van de Regiodeal Twente en de Agenda voor Twente.

Grensoverschrijdende samenwerking

Uit de interviews komt naar voren dat alle respondenten de EUREGIO als belangrijke partner zien voor hun gemeente. Zij zien erg het voordeel van een open grens met het buurland en verwijzen zelfs naar het Daily Urban System dat volgens hen niet ophoudt bij de grens met Duitsland maar juist daaroverheen getrokken kan/moet worden. Vanuit beide gemeenten wordt ook gesproken over nauwe samenwerking met Münster en in iets mindere mate met Osnabrück. Het MONT verband (Münster, Osnabrück, Netwerkstad Twente) is minder bekend bij de respondenten en zij geven aan dat er weinig zicht is op de activiteiten en resultaten van dit samenwerkingsverband.

5. Conclusie en discussie

Uit de geanalyseerde data, beleidstukken en interviews zijn verschillende bevindingen te halen die een antwoord kunnen geven op de vooraf gestelde onderzoeksvragen. In dit laatste hoofdstuk worden de conclusies over deze bevindingen gepresenteerd, toegelicht en bediscussieerd. Tot slot worden er enkele aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek in kader van dit thema.

Antwoord op deelvragen

1. Op welke manier en in welke mate zijn de economieën van Enschede en Hengelo feitelijk met elkaar verweven?

Feitelijk is vast te stellen dat dagelijks 8.200 inwoners van Hengelo werken in Enschede en 5.600 inwoners van Enschede werken in Hengelo. Opvallend is dat van de totale beroepsbevolking het percentage Hengeloërs dat dagelijks voor hun werk naar Enschede pendelt veel hoger is dan omgekeerd. Van de werkzame personen in Enschede pendelt dagelijks 7,2% van de beroepsbevolking voor hun werk naar Hengelo. Van de Hengelose beroepsbevolking is het bijna één op de vijf die dagelijks voor werk naar Enschede gaat.

Ook op het vlak van koopstromen is er duidelijk sprake van economische verwevenheid. De binnenstad van de gemeente Enschede ontvangt relatief veel bezoek van de Hengelose consument. Omgekeerd heeft het terrein van Plein Westermaat een belangrijke functie voor de *non-food* besteding uit Enschede.

Het antwoord op deze onderzoeksvraag is dus dat hoewel de profielen van de twee gemeenten enigszins verschillen, Enschede en Hengelo duidelijk met elkaar verweven zijn. Dit is met name te zien aan de pendelstromen en koopstromen.

2. In welke mate is er in het economisch beleid van beide gemeenten aandacht voor de onderlinge verwevenheid van hun economieën?

Uit de analyse van de beleidsdocumenten blijkt niet dat de twee gemeenten in hun beleid met elkaars profiel en de onderlinge verwevenheid rekening houden. Echter blijkt uit de interviews dat de aandacht voor elkaars gemeente er wel degelijk is maar dat dit zich nog niet heeft vertaald in een gezamenlijk economisch beleid. De eerdergenoemde begrippen van agglomeratiekracht, schaalgrootte en borrowed-size worden wel belangrijk geacht maar deze zijn nog niet terug te vinden in lokale economische beleidsdoelstellingen.

Het antwoord voor deze deelvraag is dat er wel onderlinge aandacht is maar dat de twee gemeenten dit nog niet hebben uitgewerkt in een gezamenlijk economisch beleid dat uitsluitend voor elkaars gemeenten van toepassing is.

3. In welke mate vindt economische samenwerking plaats tussen beide gemeenten, dan wel op een ander schaalniveau?

De samenwerking op het niveau van de Netwerkstad Twente lijkt op dit moment beperkt relevant te zijn. Zwaar wordt ingezet op de regionale samenwerking met alle veertien Twentse gemeenten, dit gebeurt voornamelijk via de Agenda voor Twente en de Regio Deal Twente. Ook de Euregionale samenwerking wordt zeer van betekenis geacht, het MONT verband daarentegen lijkt minder betekenis te hebben.

Deze deelvraag kan dus worden beantwoord door te concluderen dat onderlinge samenwerking op dit moment niet zo zeer van belang is voor de twee gemeenten. Samenwerking binnen de regio Twente en de EUREGIO wordt als erg belangrijk ervaren zodat gezamenlijk met de andere partners binnen deze samenwerkingsverbanden een sterke Twentse regio gecreëerd wordt.

Antwoord op de vraagstelling:

In welke mate en op welke manier is er in het economisch beleid van de gemeente Enschede en de gemeente Hengelo aandacht voor de economische verwevenheid, en sprake van economische samenwerking tussen de twee gemeenten?

Op basis van de deelvragen kan het volgende geconcludeerd worden. Hoewel de profielen van de twee gemeenten enigszins verschillen is er wel degelijk sprake van economische verwevenheid die met name tot uitdrukking komt in de pendelstromen over en weer. Daarnaast is er wat de beleidsmatige samenwerking betreft alleen op regionale en euregionale schaal te zien dat er wordt samengewerkt. Onderlinge samenwerking die uitsluitend tussen Enschede en Hengelo plaatsvindt, zonder de andere Twentse gemeenten, is nagenoeg niet aan de orde.

Discussie

In deze scriptie is onderzoek gedaan naar de economische verwevenheid en de economische samenwerking tussen de gemeenten Enschede en Hengelo. Zoals vermeld in hoofdstuk 3 is er tijdens dit onderzoek gebruik gemaakt van het analyseren van beleidsdocumenten uit zowel de twee gemeenten als ook bovenlokale organisaties. Daarnaast zijn er tijdens dit onderzoek vier interviews gehouden met in totaal zes personen die verantwoordelijk zijn voor het economisch beleid in hun gemeente. Deze personen werken zowel op bestuurlijk als op ambtelijk niveau en vormen daarmee een representatieve groep voor zo breed mogelijke resultaten. Bij een herhaling van dit onderzoek komen uit de beleidsdocumenten en de interviews vermoedelijk dezelfde resultaten naar voren en daarmee is de validiteit gewaarborgd.

Een van de conclusies is, dat er sprake is van economische verwevenheid. Deze is terug te vinden in de economische profielen van de twee gemeenten die hoewel ze verschillend zijn, elkaar aanvullen. Daarnaast blijkt de economische verwevenheid met name uit de pendelstromen en de koopstromen die onderling tussen Enschede en Hengelo bestaan. Na het uitvoeren van dit onderzoek kan gesteld worden dat de economische profielen relatief weinig bijdragen aan de economische verwevenheid. Het uitzoeken ervan geeft een duidelijk beeld van hoe een gemeente economisch is opgebouwd met betrekking tot banen en sectoren. Echter, zijn de pendelstromen en koopstromen veel duidelijker in het aantonen van economische verwevenheid tussen gemeenten.

De conclusie met betrekking tot economische samenwerking is dat er alleen samenwerking op regionaal en euregionaal niveau aan de orde is. Uit de beleidsdocumenten en de antwoorden in de interviews bleek dat onderlinge samenwerking tussen uitsluitend Enschede en Hengelo niet formeel is vastgelegd. Dit resultaat is in overeenstemming met de verwachting dat Enschede en Hengelo voornamelijk de regio Twente en de EUREGIO zien als de samenwerkingsverbanden waarin het meest geïnvesteerd wordt.

Sterkte van het onderzoek

Door gebruik te maken van betrouwbare data van organisaties zoals het CBS heeft het onderzoek een stevige basis. Bovendien zijn de aanvullende interviews bedoeld om deze data te toetsen aan de ervaringen van professionals uit de praktijk een extra factor die dit onderzoek verstevigen.

Deze studie kon helaas geen geheel overzicht bieden van een volledig uitgewerkt economisch profiel. In dat geval was het onderzoek veel meer economisch-geografisch georiënteerd geweest terwijl de bestuurskundige kant juist van belang is voor deze scriptie. Daarnaast is er voor dit onderzoek voor gekozen om economische verwevenheid en economische samenwerking met de gemeente Almelo buiten beschouwing te laten. Dit zou eventueel in vervolgonderzoek wel tot de mogelijkheden behoren. Echter gaat dit voor dit onderzoek voorbij aan het doel van de studie dat is ontwikkeld tijdens de stage bij Kennispunt Twente. Hier werd de voorkeur gegeven om te kijken naar de specifieke situatie tussen uitsluitend Enschede en Hengelo.

Aanbevelingen

Beleidsmatige aanbeveling

Gezien het feit dat bestuurders en beleidsambtenaren van de gemeente Enschede en Hengelo regelmatig met elkaar in gesprek zijn en gezamenlijk projecten ontwikkelen zoals bijvoorbeeld de spoorzone, zou een verankering in het lokale economische beleid op zijn plaats zijn.

Een tweede aanbeveling is dat het opvalt dat de geformuleerde beleidsdoelstellingen ietwat algemeen zijn. Als deze doelen volgens het SMART principe (Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdgebonden) worden geformuleerd is achteraf ook beter te beoordelen of er ook resultaten worden geboekt door de gemeenten.

Het zou voor beide gemeenten beleidsmatig interessant kunnen zijn om meer te doen met het begrip agglomeratiekracht door elkaars schaalgrootte te betrekken in het beleid. Door de *borrowed size* te benutten kan beter worden ingespeeld op de onderlinge verwevenheid die er bestaat. Opvallend is dat dit in het geval van de onderwijsinstellingen wel genoemd wordt.

Enerzijds is er goede wil om samen te werken maar anderzijds is het vreemd dat dit niet vertaald wordt in concrete beleidsprogramma's behalve op regionale schaal waar dit wel gebeurt.

Aanbeveling voor vervolgonderzoek

Een suggestie voor een mogelijk vervolgonderzoek kwam in een van de interviews ter sprake. Een van de respondenten vroeg zich af of er meer bekend is over hoe de Duitse partnergemeenten denken over de Euregionale samenwerking? Door hun lidmaatschap aan de EUREGIO zou gesteld kunnen worden dat de gemeentebesturen van deze Duitse partners het op tot op zekere hoogte eens zijn met het idee van samenwerking. Zeker als er sprake is van enige verwevenheid tussen de Nederlandse en Duitse gemeenten. Echter bevat dit onderzoek geen verdere informatie om dit vermoeden te kunnen bevestigen, dit viel immers buiten de afbakening van dit onderzoek.

Bij een vervolgonderzoek zou voor de partnergemeenten aan de Duitse zijde, dezelfde onderzoeksvragen kunnen worden gehanteerd. Op deze wijze zou aan beide zijden van de grens inzicht kunnen ontstaan hoe profiel, verwevenheid en samenwerking tussen Duitse en Nederlandse gemeenten eruitziet.

Literatuurlijst

- EUREGIO (2020). *EUREGIO Geschiedenis*. <https://www.euregio.eu/nl/over-euregio/geschiedenis>
- Gemeente Enschede (2019). *Economische Visie Enschede (2019): Naar versterking van het structureel groeivermogen van de Enschedese economie*. Gemeente Enschede.
- Gemeente Hengelo (2019). *Beleidsbegroting 2020 – 2023: Economie*. Gemeente Hengelo.
- Glaeser, E.L. (2011). *Triumph of the City*. London: Pan Macmillan.
- Hulst, R. & van Montfort, A. (2007). *Inter-Municipal Cooperation in Europe*. Dordrecht: Springer.
- I&O Research (2015). *Koopstromenonderzoek Oost Nederland 2015*. <https://koopstromen.nl/eerdere-onderzoeken/kso-oost-2015/>
- Isserman, A.M. (1977). The Location Quotient Approach to Estimating Regional Economic Impacts. *Journal of the American Institute of Planners*, 43(1), 33-41. DOI:10.1080/01944367708977758
- Kennispunt Twente. (2019). *Monitor Economische Ontwikkeling Enschede 2018*. Verkregen via:
- Kennispunt Twente. (2019). *Twente Index Thema's*. Verkregen via: <https://www.twenteindex.nl/>
- Musterd, S. & de Pater, B.C. (1992). *Randstad Holland: internationaal, regionaal, lokaal*. Assen: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum
- Raspe, O. (2012). *De Economie van de Stad in de Mondiale Concurrentie*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Regio Twente (2020). *Regio Twente – Netwerkstad Twente*
<https://www.regiotwente.nl/netwerkstad/stedelijk-gebied/55-netwerkstad-twente>
- Regio Twente (2020). *Regio Deal Twente*. <https://www.twente.com/twente-board/regio-deal-twente>
- Regio Twente (2020). *Twente investeert in de toekomst*. <https://www.agendavoortwente.nl/>
- Rekenkamercommissie van de gemeente 's-Hertogenbosch. (2016). *Met focus vooruit! Vervolgonderzoek Regionaal economisch beleid gemeente 's-Hertogenbosch*. Gemeente 's-Hertogenbosch.
- Tordoir, P., Poorthuis, A. & Renooy P. (2015). *De veranderende geografie van Nederland. 0: De opgaven op mesoniveau*. Amsterdam: Regioplan/Atelier Tordoir.
- Van Engelsdorp Gastelaars, R. & Hamers, D. (2006). *De nieuwe stad: stedelijke centra als brandpunten van interactie*. Rotterdam: NAI Uitgevers.
- Van Gijssel, R. (2020, Februari 24). POP: Geldgebrek, moeilijke gesprekken, een fusie, met als resultaat: een doorslaand succes. *De Volkskrant*, p. V3.
- Van Oort, F., Meijers, E., Thissen, M., Hoogerbrugge, M. & Burger, M. (2015). *De Concurrentiepositie van Nederlandse steden: Van agglomeratiekracht naar netwerkkracht*. Den Haag: Platform31.
- Verschuren, P.J.M. (2011). *De probleemstelling voor een onderzoek*. Houten: Uitgeverij Unieboek.

Bijlagen

Bijlage 1. Vragenlijst interviews

Profiel

bent u op de hoogte van de profielgegevens van uw buurgemeente? Gedacht kan worden aan omvang beroepsbevolking, werkgelegenheid naar sector, pendelstromen en koopstromen

Worden de profielgegevens ook betrokken bij de economische beleidsontwikkeling?

Zou inzicht in de profielgegevens van de buurgemeente invloed kunnen hebben op de eigen beleidsontwikkeling?

Verwevenheid

weet u hoeveel inwoners uit de eigen gemeente dagelijks pendelen voor werk van de eigen gemeente naar de buurgemeente (Enschede/Hengelo)?

Denkt u dat het er meer zijn dan omgekeerd?

Kent u bedrijvennetwerken die buiten de eigen gemeente samenwerken met netwerken in de buurgemeente? Zo ja, welke?

Komen uit deze netwerken ook beleidssuggesties naar voren?

Op welke wijze zijn beide gemeenten volgens U met elkaar verweven?

Samenwerking

wordt bij de ontwikkeling van het economische beleid rekening gehouden met de ambities van de buurgemeente?

Zou een gezamenlijke economische beleidsontwikkeling tussen beide gemeenten uw voorkeur hebben of is alleen de Twentse schaal hier voor u van betekenis?

In hoeverre is de Euregionale samenwerking op economisch terrein voor u van betekenis? Welke rol speelt daarbij het MONT (Münster-Osnabrück-netwerkstad Twente) - verband?

Welke rol heeft de Netwerkstad Twente nog voor het economische beleid?

Wat zijn volgens U de belangrijkste economische beleidsinstrumenten voor uw gemeente?

Ik dank u voor uw medewerking en na afronding van mijn studie zal ik u een samenvatting van mijn scriptie mailen en indien gewenst de hele scriptie.

Bijlage 2. Transcripties Interviews

Interview 1

I: Laten we beginnen met de eerste vraag, wat zijn voor u relevante gegevens met betrekking tot het economisch profiel van uw gemeente?

R: Bij het economisch profiel gebruiken wij vaak sector samenstelling, dus uit welke sectoren bestaat onze economie, is dat goed verdeelt of zijn we kwetsbaar omdat we vooral 1 sector heel groot hebben. Ik gebruik het ook om te zien of we in Twente een afwijkend profiel hebben dus zeg maar een soort eigen gezicht als stad. En ook om te zien of we daar bijvoorbeeld sterker in worden zodat de positie van onze stad binnen de regio zichtbaar is. Dat gebruiken wij vooral voor het economisch profiel. Wat daarnaast ook belangrijk is, is dat we een universiteit en een hogeschool binnen onze gemeente hebben, dat bepaald namelijk ook heel veel voor ons economische profiel.

I: Bent u op de hoogte van de profiel gegevens van uw buurgemeente?

R: We zijn nu al een hele lange tijd bezig om zeg maar meer grip te krijgen op de stad en in dat kader werken wij met het model van de aantrekkelijke stad ontwikkelt door Gerard Marlet in de Atlas voor gemeenten. Daar zitten trouwens ook heel veel relevante gegevens in voor ons economische profiel want daar gaat het om hoe zit onze economie eigenlijk in elkaar, hoe zit de bevolking in elkaar, hoe is onze gemeente verbonden met de regio en alles er omheen en wat zijn zeg maar de voorzieningen in onze stad die van belang zijn voor de aantrekkelijke stad. In dat kader hebben wij gezocht naar wat zijn nu de echte opgaven van de stad. Als wij weten wat de factoren zijn wat zijn dan de opgaven voor de stad. De opgaven die we gevonden hebben zijn dat we talent moeten aantrekken en vasthouden, dat de bereikbaarheid van banen vergroot moet worden want we liggen helemaal in de periferie van ons land en niet echt dicht bij andere gebieden met economisch sterke centra dus dan zouden we de reistijd daarnaar toe moeten of willen verkorten zodat mensen in onze stad kunnen blijven wonen en dat er meer banen binnen een uur reistijd hebben. Met die opgaven van de stad, dat talent en de bereikbaarheid van banen, daarnaast hebben we ook opgaven op duurzaamheid op inclusieve stad en op goed bestuur maar op het economisch vlak is dus vooral die bereikbaarheid van banen en talent. Op die opgaven hebben we vorig jaar verdieping sessies gehouden met ons college en trouwens ook een gedeelte met onze Raad. Daarbij hebben we ook gekeken naar de term agglomeratiekracht, wat is dat nou precies en verhouden wij ons tot de twee andere grootste Twentse gemeenten, en eigenlijk ook tot onze regio, daarvoor hebben we ook onderzoeksgegevens vanuit het provinciehuis gebruikt want die hebben van Professor Piet Tordoir de pendelgegevens die laten zien hoe bewegen inwoners van onze gemeente zich voor onderwijs, culturele voorzieningen en voor banen. Daaruit konden wij ook opmaken in hoeverre wij verbonden zijn met de gemeenten om ons heen en wat wij zagen was dat wij vooral een hele sterke verbinding hadden met onze buur- gemeente. Die zaken houden we dus goed in de gaten ook waar bedrijven naar toe verhuizen. Daar zie je trouwens ook wat de schaal binnen onze regio is en dan allereerst nog voor de drie grootste gemeenten en dan pas andere gemeenten. Wij proberen op allerlei manieren inzichtelijk te krijgen hoe verbanden zijn zeg maar met de gemeenten om ons heen en eigenlijk ook met de sterke economische gebieden die wat verder weg liggen.

I: Oké, wellicht dat het al voor een deel beantwoord is maar is er al iets bekend over de agglomeratiekracht?

R: Jazeker, we hebben daar een aantal PowerPoints over gemaakt met zeg maar de resultaten dus als je wilt kan ik jou die sturen, dat lijkt me wel vrij handig?

I: Ja de term agglomeratiekracht is in de theorie en in de beleidsstukken al vaker voorgekomen dus als dat zou kunnen graag, dat zou namelijk goed verder kunnen helpen.

R: Ja natuurlijk, in de PowerPoint hebben wij ons economische profiel afgezet tegen dat van de twee andere grootste gemeenten in Twente en dan kun je zien dat ze allemaal een eigen profiel hebben. Het College vroeg zich wel eens af of wij dingen doen ten koste van de regio of is het van toegevoegde waarde. Als onze stad groter wordt op zakelijke dienstverlening gaat dat dan ten koste van een andere gemeente maar dat blijkt dus niet zo te zijn. De gemeente Enschede is sterk in onderwijs en de zakelijke dienstverlening terwijl Hengelo veel sterker is op de industrie. Je ziet dus echt goed de verschillen en duidelijk onderscheidbare profielen waardoor we dus niet bang hoeven te zijn dat we iets doen ten koste van een andere gemeente en dat we elkaar versterken.

I: Worden de gegevens met betrekking tot het economisch profiel ook betrokken bij de economische beleidsontwikkeling?

R: We betrekken het zeker om te zien wat de positie van onze stad is in de regio en hoe wij ons verhouden tot andere steden. In het model van de aantrekkelijke stad wordt ook gekeken naar de omgeving dus in dat opzicht doen we dat wel en in de omgevingsvisie oost, dat was een soort pilot van BZK (Binnenlandse Zaken). We hebben een heel traject voor gehad en er ligt nu iets waar is uit gekomen dat BZK, het rijk, de spoorzone Hengelo, UT, Kennispark en Enschede Centraal, dat die spoorzone van belang wordt geacht voor oost Nederland en voor Twente, daar wordt nu verder op ingezoomd. Dus in dat opzicht wordt er zeker verder gekeken naar alleen de eigen stad maar onze eigen stad heeft ook z'n eigen problemen en in dat opzicht kijken we niet altijd verder, soms moet je maatregelen nemen die vanuit je eigen stad van belang zijn en dat doe je op basis van analyses van hoe de stad er zelf voor staat. Aan het einde van de rit zijn medewerkers in de gemeente Enschede op de eerste plaats verantwoordelijk voor wat er in Enschede gebeurt en de medewerkers van de gemeente Hengelo zijn verantwoordelijk voor zaken in Hengelo. Maar daar waar we samen dingen kunnen doen wordt er wel samen naar dingen gekeken en daar ligt voor ons de uitdaging. Met de contacten vanuit de gemeente met de Regio Twente is de blik op de rest van Twente er altijd maar daarbovenop is er ook altijd de blik op Duitsland wat ook heel belangrijk is.

I: Zou inzicht in de gegevens met betrekking tot het economisch profiel van uw buurgemeente, invloed kunnen hebben op de eigen beleidsontwikkeling?

R: Ja, jazeker ik ben vroeger beleidsadviseur detailhandel geweest en toen we daar de nieuwe visie voor gingen maken, dan keken we eerst naar hoe de winkelveorzieningen in de regio zijn, dan naar de buursteden en dan de kansen voor de eigen stad of gemeente. Je houdt dus bij specifieke vak- gebieden altijd rekening met andere gemeenten en het profiel daarvan tenzij het beleid heel erg gericht is op de stad zelf. Bij economische thema's kijk je vaak wel breder.

I: Houdt dat bijvoorbeeld ook in welke bedrijven waar gevestigd zijn?

R: Ja precies en als Twente hebben we onze Agenda voor Twente, we hebben onze top werklocaties aangewezen, daar zit ook de Thales campus bij in en eigenlijk wil je dat zo veel mogelijk graag verbinden dus de mensen die vanuit de gemeente bij die toplocaties betrokken zijn hebben ook onderling overleg om het goed op elkaar af te stemmen die verbindingen zijn er zeker.

I: Oké dan was dat het blok economisch profiel, dan ga ik nu over op economische verwevenheid.

I: Weet u hoeveel inwoners uit uw dagelijks pendelen naar de buurgemeente?

R: Die gegevens zitten in de PowerPoint die ik je ga sturen maar ik kan dat niet zo uit m'n blote hoofd halen maar wat we wel kunnen zien is dat qua onderwijs en alles de meest intensieve stroom tussen Enschede

en Hengelo zit. Dus nog niet eens vanuit de plattelandsgemeenten maar veel meer tussen Enschede en Hengelo, de grootste verwevenheid zit daar.

I: kent u bedrijvennetwerken die samenwerken met netwerken in de buurgemeente? Zo ja welke?

R: Nee, daar zit ik helaas niet dicht genoeg bij om daar antwoord op te kunnen geven. Als je dit wilt weten zou je met een collega van mij moeten praten. Dus deze sla ik over

I: Dat is prima, en dan is 'Komen uit deze netwerken ook beleidssuggesties naar voren?' een vervolg vraag daarop maar die slaan we dan ook over. Op welke wijze zijn de twee gemeenten volgens u met elkaar verweven?

R: We zien veel verhuizingen over en weer, ik had het net over pendel en werk, recreatie, onderwijs, boodschappen doen maar we zien dus ook verwevenheid in de verhuisstromen en dat geldt dan ook voor bedrijven die zich over een weer verplaatsen.

I: Dat was het blok verwevenheid, dan gaan we nu over op economische samenwerking, het laatste blok. Wordt bij de ontwikkeling van het economische beleid rekening gehouden met de ambities van de buurgemeente?

R: Ja dat vind ik een lastige vraag, als het door vertaald is naar de Agenda voor Twente dan zit dat wat ze op regionaal niveau willen ook bij ons in de begroting. Alles wat met spoorzone en zo te maken heeft hebben we wel overleg over maar of we overal over praten weet ik niet. Wat denk ik al wel iets zegt.

I: Wellicht ja, in de beleidsstukken van zowel Enschede als Hengelo worden de twee gemeenten inderdaad weinig genoemd en wordt meer vanuit regionaal perspectief gesproken.

R: Ja, ik weet wel dat de Colleges toenadering naar elkaar zoeken, vroeger had je het verhaal van de dubbelstad dat toen niet is doorgegaan dus de notie dat we aanvullend op elkaar zijn begint nu weer erg op te komen. Zoals in de gebiedsagenda oost en om dat goed te kunnen laten verlopen moeten wij ook zelf weten waar we goed in zijn en dat pad wilden we net inslaan toen de huidige corona crisis begon. Dus ik hoop dat we daar binnenkort weer mee gaan beginnen want het is wel een interessante weg om te verkennen.

I: Dat is zeker interessant ja, zou een gezamenlijke economische beleidsontwikkeling uw voorkeur hebben of is alleen de Twentse schaal hier voor u van betekenis?

R: Dat hangt maar net van het vraagstuk af, wij zeggen zelf altijd dat de Euregionale schaal belangrijk is maar op specifieke onderdelen is Enschede-Hengelo interessant zoals de spoorzone omdat dat gebied rond de UT ligt precies tussen Enschede en Hengelo in. Dat is een interessante bron is voor de hele regio. Dus samenvattend is het voor economisch beleid in het algemeen voornamelijk regionaal of euregionaal verband en wat op stads- gemeenteniveau moet gebeuren op die manier. Op specifieke dingen is tussen Enschede en Hengelo eventueel een mogelijkheid maar dat ligt binnen de regio ietwat gevoelig. De Agenda voor Twente is de gezamenlijke visie en iedere gemeente kleurt hem zelf verder in en om dan op bepaalde vlakken verder met alleen de andere gemeente samen te werken vinden de overige Twentse gemeenten niet fijn.

I: Ja dat klopt natuurlijk, het is nogal wat wanneer de twee grootste Twentse gemeenten met elkaar samen gaan werken buiten de rest om dus dat begrijp ik zeker. De volgende vraag gaat over iets wat daar straks al even aan bod kwam en dat is in hoeverre is de Euregionale samenwerking op economisch terrein voor u van belang en welke rol speelt het MONT verband?

R: Zoals je weet zijn er veel connecties over en weer tussen de Nederlandse en Duitse steden. Er zijn uitwisselingen van burgemeesters, commissies treffen elkaar een aantal keer per jaar en bij de Euregio wordt gewerkt aan het verbeteren van de grensoverschrijdende infrastructuur. Het doel is eigenlijk om die agglomeratiekracht te verbeteren. En dat zul je ook zien in de PowerPoints en dan ook waarom dat van belang is. Daarnaast is er ook een uitwisseling van raadsleden geweest tussen de Duitse steden Münster en Osnabrück en de gemeenten Almelo, Enschede en Hengelo.

I: Welke rol heeft Netwerkstad Twente voor het Economisch beleid

R: Er zat altijd een medewerker bij de gemeente die zich daar mee bezig hield, misschien dat je die ook nog kunt spreken maar op dit moment speelt dat weinig. Het is meer regionale samenwerking geworden en nu met de visie Oost is het ook wel weer wat meer tussen Enschede en Hengelo gekomen maar Netwerkstad is volgens mij niet heel erg actief. Maar ook daar heb ik nog wel wat dingen over die ik jou kan opsturen als je dat wil?

I: Nou, graag ik vind het allemaal erg interessant dus als dat kan zou ik dat zeker willen. De een na laatste vraag, wat zijn volgens u de belangrijkste beleidsinstrumenten voor uw gemeente?

R: Ook een wat moeilijkere vraag in die zin dat economisch beleid toen ik begon ging over bedrijventerreinen, kantorenbeleid, detailhandel en toerisme. Maar ik heb gemerkt dat als je als stad echt gezond wil blijven je op een stapje daarboven moet kijken of je een goeie samenstelling van de bevolking hebt. In Enschede hebben ze bijvoorbeeld een relatief laag aantal hoog opgeleiden die wel de motor zijn van de economie en innovatie met nieuwe start ups en bedrijven waardoor er weer banen worden gecreëerd. En daarvoor is de bereikbaarheid van banen weer belangrijk maar ook het woningaanbod en het aanbod van cultuur en recreatie gelegenheden. Het is niet meer zo op tactisch niveau maar meer op strategisch niveau. Blijven de juiste mensen binnen de gemeente want van de bevolking daar is het merendeel middelbaar/laag opgeleid en die verhuizen niet zo gauw. Echter ligt dat voor de hoger opgeleiden anders, die zijn daar wellicht eerder toe geneigd. Terwijl deze groep ook de groep mensen is die helpt om de economie sterker te maken. Daarom worden er in het stedelijke gebied tussen Enschede en Hengelo specifieke woonmilieus aangeboden, worden de reistijden tussen de gemeenten verkort en wordt er ook gewerkt aan het verbeteren van de directe verbinding met Zwolle en met Duitsland.

I: En dan nu de laatste vraag, zijn er nog thema's die niet aan de orde zijn geweest maar waarvan u zegt dat die wel relevant zijn?

R: Nee, ik denk dat we alles wel hebben gehad. Even kijken Economische profielen, de economische verwevenheid en de samenwerking, ja ik denk dat we alles gehad hebben.

I: Oké dan dank ik u hartelijk voor uw medewerking en dan sluit ik de recorder af.

R: Geen dank, graag gedaan.

Interview 2

R: Begin maar met het stellen van je vragen.

I: Ja, de eerste vraag is wat zijn volgens u relevante gegevens met betrekking tot het economische profiel van uw gemeente?

R: Dat is natuurlijk een ietwat algemene vraag maar wat met name van belang is, zijn het aantal arbeidsplaatsen. We monitoren de economische ontwikkeling via het aantal arbeidsplaatsen dat is slechts een indicator. De beste indicator is gewoon het Bruto Regionaal Product of het Bruto Lokaal Product die toegevoegde waarde geeft aan hoe het economisch profiel zich ontwikkelt. We gebruiken dus een economische monitor maar wat het meest toegankelijk is ook voor de politiek is het plaatsen van praattafels dan weet je eigenlijk gewoon hoe bedrijven groeien of krimpen waarin groeien ze en waarin niet. Een voorbeeld is dat we in het afgelopen jaar met 2000 arbeidsplaatsen zijn gegroeid waarvan 500 op Kennispark, dit is een van de belangrijkste gebieden waar gewerkt wordt en zoals ik al zei het is maar een indicator maar het geeft wel een beeld.

I: Bent u op de hoogte van de profiel gegevens van uw buurgemeente?

R: Ja want we gebruiken de monitor van Twente dus we kijken met name regionaal en daar zitten alle gemeenten in en daar kijken we wel degelijk naar. In Twente hebben we de Agenda voor Twente waar we met ons economische profiel hebben bepaald waar we ons op gaan richten en daar zijn sectoren uit gekomen waar wij goed in zitten en dat doen we als Twente als geheel en ook de monitoren die we maken doen we als Twente als geheel dus Kennispunt maakt voor ons de monitor voor heel Twente en daar zit Almelo in, Enschede in, Hengelo in, Oldenzaal etc. en zo weten we van elkaar wat de statistieken zijn. Dus ja als je me vraagt naar exacte informatie dan weet ik het niet uit mijn hoofd maar ik lees ze wel om te zien hoe elke gemeente zich ontwikkelt.

I: Worden deze gegevens met betrekking tot het economisch profiel ook betrokken bij de economische beleidsontwikkeling? Zo ja, welke gegevens gebruiken jullie dan en waarom zijn die voor jullie van belang of zo nee waarom niet?

R: Nou kijk, vorig jaar hebben wij onze economische visie uitgebracht en daarin gebruiken we eigenlijk alle onderzoeken die we hebben van Twente, hoe zit het met de agglomeratiekracht, hoe ziet de economie eruit, wat zijn belangrijke sectoren, hoe robuust zijn we en hoe niet. We kijken altijd van nationaal naar regionaal naar lokaal en plaatsen we ons eigen economische systeem in het grote geheel. Om te snappen hoe we ons verhouden tot elkaar en daarin zie je dat we als Twente qua agglomeratiekracht erg close zijn want er gebeurt heel veel binnen Twente en minder van buiten naar binnen. En dat zijn cijfers die we natuurlijk altijd gebruiken en daarin zit nogmaals alles in arbeidsplaatsen, pendel, bevolkingsopbouw, bevolkingsgroei, waar wonen ze, waar leven ze, waar werken ze en eigenlijk al het statistische materiaal wordt gebruikt. En dan zoomen we ook in op ecosystemen zoals hoe het met het MKB zit hoe verhouden die zich tot de grotere bedrijven, hoeveel startups hebben we en hoe zitten de verhoudingen tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen dat zijn allemaal zaken die we belichten en die kun je gewoon vinden in ons economisch beleid. Dus die zou ik je aanraden om te bekijken want daar zitten hele hoofdstukken in over de economie.

I: Ja dat klopt, dat stuk heb ik inderdaad al uitvoerig bestudeerd als een van de beleidsdocumenten die ik voor de studie gebruikt heb. De termen die u zojuist genoemd hebt bevestigd de bevindingen en dat is ook goed. Zou inzicht in de profielgegevens van de buurgemeente invloed kunnen hebben op de eigen beleidsontwikkeling?

R: Hoe bedoel je die vraag?

I: Zou meer inzicht in wat de buurgemeente doet op economisch vlak invloed kunnen hebben op wat jullie voor de eigen gemeente beslissen?

R: Ja dat denk ik wel, wat we proberen is bijvoorbeeld vanuit een kantorenmarkt onderzoek kom je tegen hoe verhouden wij ons tot elkaar. In zowel Enschede als Hengelo zitten de meeste kantoren dus wat er in Hengelo gebeurt heeft invloed op Enschede en vice versa. Je kunt niet alleen het beleid maken, je moet samen optrekken met de buurgemeente en dat betekent dat we ook een gezamenlijke analyse maken. Dus we hebben een analyse van de eigen gemeente en bij de provincie hebben we toen gezegd het lijkt ons verstandig om een regionale kantorenmarkt analyse uit te voeren. En wat belangrijk is, is hoe de gemeente omgaat met haar beleid en wat ze voornemen om te gaan doen. Wat het college vindt, wat de raad vindt, dat is wel degelijk van invloed als we allebei een andere kant op gaan heeft dat invloed op beide gemeenten. Dus wat wij voorstaan is een goeie samenwerking met onze buurgemeente en om het heel concreet te maken hebben we met het Rijk overleg gehad over hoe we met onze topwerklocaties omgaan, hoe we met het economisch beleid omgaan, wat voor afspraken kunnen we met het Rijk maken. Wat daar uitgekomen is, is dat met name de spoorzone Hengelo-Enschede, dat we daar verder gaande samenwerking hebben met het Rijk om daar de economische ontwikkeling van de grond te krijgen. Dat kan alleen maar als we hetzelfde vinden en wanneer we het gezamenlijk oppakken dan kunnen we wellicht ooit een gezamenlijk economisch profiel opstellen.

I: Dat waren de vragen met betrekking tot economisch profiel, dan ga ik nu over naar economische verwevenheid: Daar had ik als eerste vraag weet u hoeveel inwoners er uit uw eigen gemeente dagelijks pendelen naar de buurgemeente?

R: Dat zijn statistieken die ik niet paraat heb dus dat weet ik niet zo uit m'n hoofd maar wat ik wel weet is dat we veel te maken hebben met pendel over en weer. Veel studenten die komen naar Enschede voor de UT en Saxion maar wat je ook ziet zijn veel studenten die naar Hengelo komen voor het ROC. Dat is een pendel die we heel erg zien met betrekking tot studenten. Wat we daarnaast heel erg zien is dat er binnen Twente heel veel onderlinge pendel plaatsvindt dus van Enschede naar Hengelo maar ook van Hengelo naar Enschede en dat heeft er mee te maken dat veel mensen wonen in Hengelo en werken in Enschede en vice versa. VDL in Hengelo bijvoorbeeld is een grote werkgever dus die bepaalt wel dat daar veel mensen naar toe gaan. Hengelo is ook nog een internationaal station want je kunt via Hengelo naar Berlijn. En er is gewoon over en weer veel pendel of de een dan groter is dan de ander? Volgens mij is mijn beeld dat er meer mensen uit Hengelo naar Enschede komen dan mensen uit Enschede die naar Hengelo komen om te werken.

I: Dat klopt ja, dat zie je inderdaad in de cijfers terug en waardoor zou dat komen denkt u?

R: Het arbeidsaanbod in Enschede is groter maar deze stad is dan ook bijna twee keer zo groot als Hengelo dus dan is het ook logisch dat er meer aanbod is, er zijn daar gewoon meer bedrijven dus de verhoudingen zijn verschillend. Dus die pendel is wel logisch te verklaren vanwege het grotere aantal arbeidsplaatsen dat er in de gemeente Enschede beschikbaar zijn. Maar er zit ook een belangrijke werkgever in Thales in Hengelo die zie je niet via OV gaan maar via de weg, kijkend naar agglomeratiekracht zie je meer pendel binnen Twente dan erbuiten.

I: Kent u bedrijvenetwerken die buiten de eigen gemeente samenwerken met netwerken in de buurgemeente? Zo ja, welke?

R: Nou je hebt heel veel netwerken in Twente heel veel netwerken, dat gaat van MKB tot IKT. Ik vind dat we in Twente heel goed georganiseerd zijn met heel veel platforms en ondernemersnetwerken, dat doen we heel goed maar dat is altijd regionaal en dus nooit lokaal. Bedrijven hebben onderling ook veel connecties via MKB of IKT en dat is een groot goed.

I: En komen er uit deze netwerken ook een aantal beleidssuggesties naar voren?

R: Ja zeker dat denk ik wel, dat wijst zich in de Twenteboard ook wel uit. Ondernemers zijn verenigd in de Twenteboard en hebben direct invloed op het beleid. Als lokale ondernemer en via de agenda voor Twente is het voor ons als overheid ook heel belangrijk om ons daarop te concentreren. Daarin constateren we dat we met de 3 O's willen samen werken en vanuit de Twenteboard blijkt dat zij dat ook echt willen om uiteindelijk als overheid en ondernemers gezamenlijk het beleid te maken. Dat is wel het voornemen wat wij hebben met de Twenteboard en dat hebben we geformaliseerd in de conference zoals dat zo mooi heet. Dat zijn afspraken hoe we dingen met elkaar gaan doen en dat is richtlijn voor ons beleid en dan niet alleen de ontwikkeling maar ook de uitvoering van dat beleid. Daarnaast is Novel-T volgens onze gemeente belangrijk om startups een platform te bieden en die werken op regionaal niveau. Ze zitten op het gebied van de UT in de Gallery in Enschede maar hebben een regionaal netwerk. Ons beeld is dat er over gemeentegrenzen gekeken moet worden.

I: De laatste vraag met betrekking tot economische verwevenheid, op welke wijze zijn de twee gemeenten volgens u met elkaar verweven?

R: We liggen aan elkaars grenzen, we hebben een soort geografische samenhang omdat je als buurgemeenten automatisch naar elkaar toe beweegt en we zijn ook naar elkaar toe gegroeid qua woningbouw en ontwikkeling. Er is fysieke verwevenheid in treinverbindingen, infrastructuur maar als je kijkt naar de werking is pendel, koopstromen ook een vorm van verwevenheid. Je ziet dat de regionale bedrijven zich vestigen op Kennispark wat weliswaar op het grondgebied van de gemeente Enschede ligt maar eigenlijk precies in het midden van de twee steden ligt. Daarnaast ligt er ook een station en ook het Twentestadion wat ook voor meer dan alleen de gemeente Enschede van belang is. En de inzet voor economische ontwikkeling ligt echt met name daar. De verwevenheid is enorm en samen functioneren Enschede en Hengelo, samen met Almelo, ook als sterke economische entiteit waar in de toekomstkansen liggen om nog meer samen te werken.

I: Over samenwerking gesproken, ik ga nu over op het laatste onderdeel de economische samenwerking, wordt er bij de ontwikkeling van het eigen economische beleid rekening gehouden met de ambities van de buurgemeente?

R: Ja uiteraard, die kun je niet helemaal beïnvloeden maar dat doe je natuurlijk wel door goed met elkaar af te stemmen en dat zit natuurlijk in wat ik al zei, in de Agenda voor Twente. Het economisch beleid stemmen we dan af als één beleid voor de hele regio en daarnaast hebben we dingen die we samen met elkaar doen en samen met de regio doen en dat moet ook want het lokale beleid alleen betekent niet zo heel veel.

I: Zou een gezamenlijke economische beleidsontwikkeling tussen beide gemeenten uw voorkeur hebben of is alleen de Twentse schaal hier voor u van belang?

R: Dat is natuurlijk een gewetensvraag want in de werkelijkheid doen wij economisch beleid op Twents niveau, bijvoorbeeld programmering van bedrijventerreinen doen we echt regionaal maar als je kijkt naar de economische werking dan zie je dat Enschede en Hengelo het meest met elkaar hebben. Dus ik vind het terecht dat we veel op regionaal niveau doen echt vanuit de kracht van de regio dus ook samen met Almelo en met Oldenzaal enzovoort. Dan kom je echt tot wasdom als je het als geheel ziet en als je wat meer inzoomt dan hebben we meest met elkaar van doen (Enschede – Hengelo). Er wordt gewoon met veel aandacht naar elkaar gekeken en dat is natuurlijk ook logisch en het zou ook te kort door de bocht zijn om alleen maar met elkaar te werken want dan vergeet je dat de regio er echt toe doet, daarom is de Agenda voor Twente enorm van belang. We zullen nooit naar 1 gemeente kijken want dat zou 1. heel naïef zijn omdat je weet dat dat niet werkt en 2. als hele regio zijn we het meest krachtig.

I: In hoeverre is de Euregiole samenwerking van betekenis en welke rol speelt het MONT verband daarbij.

R: MONT samenwerkingsverband ken ik niet dat is voor mij nieuw

I: Dat is een samenwerking tussen Münster, Osnabrück en Netwerkstad Twente.

R: Ja ja, dat is denk ik nog een oude term maar voor ons is de Euregio gewoon erg belangrijk. En dat is met name belangrijk omdat veel van de afstemming met Duitsland via de Euregio gaat. Veel van de afstemming gaat over de infrastructuur maar ook voor de economie waarom wil je een verbinding met Münster om je economische ontwikkeling te stimuleren. We zien dat de banden met Münster erg worden aangehaald om diezelfde economische ontwikkeling een boost te geven. We zien dat we ons altijd met de rug naar Duitsland hebben ontwikkeld. Dat houdt in dat we wel altijd de blik naar onze buurgemeenten hebben gehad maar niet naar Duitsland en als je de agglomeratiekracht wil rond maken zit die ook in Duitsland. Dan is er weliswaar een internationale barrière maar daarvoor moeten we kijken hoe we die kunnen beslechten en daar zijn we gewoon heel erg mee bezig ik vanuit mijn positie ook met een economische agenda gericht op Duitsland, Münster en de Euregio en met name de lobby doen we absoluut in Euregio verband.

I: Welke rol heeft de Netwerkstad Twente voor het beleid?

R: Ja eigenlijk geen, de Netwerkstad is bijna opgeheven en is overgegaan op de Twenteboard en de agenda voor Twente regionale samenwerking dus Netwerkstad Twente is in mindere mate van belang.

I: Wat zijn volgens u de belangrijkste economische beleidsinstrumenten voor uw gemeente.

R: Goeie vraag, we hebben natuurlijk een bepaald instrumentarium voor bepaalde vlakken. Met name de grootste is natuurlijk regisseren en dan bedoel ik overleg voeren met partijen en instellingen en ondernemers om een lijn uit te dragen. Daarnaast zijn we voorwaarde scheppend daar hoort bij dat wij voorwaardes scheppen voor woningbouw, waar komen bedrijventerreinen, waar kunnen we grond verkopen aan bedrijven, dat zijn instrumenten met betrekking tot ruimtelijk beleid. Dit is eigenlijk wel ons belangrijkste instrumentarium, wij bouwen aan de stad, woningbouw, infrastructuur en bedrijventerreinen en dat is een rol die wij zelf hebben. Daarnaast proberen we ook het ecosysteem te beïnvloeden wat de soft kant van ons beleid is, dat houdt in dat we startups en scale ups geld beschikbaar stellen waarmee wij betalen voor onder andere programmering via subsidies waarbij we direct of indirect een impuls kunnen geven aan de ontwikkeling en dan met name voor innovaties en soms zit het in kleine dingen, kwaliteit verbeteren door bijvoorbeeld de binnenstad aan te pakken. Ook dat is weer voorwaarde scheppend.

I: Ja dat klinkt goed, en dan komen we nu alweer bij de laatste vraag zijn er nog thema's die niet aan de orde zijn geweest maar die volgens u wel relevant zijn?

R: Oh, goeie vraag en dan bedoel je in het kader van wat precies?

I: In het kader van alle drie, dus profiel, verwevenheid en samenwerking maar hij staat hier in het vak van samenwerking omdat het de laatste vraag is.

R: Ja ja, Ik denk dat we wat economisch beleid betreft wel zo'n beetje alles gehad hebben maar het gaat altijd om samenwerking. Economisch beleid is niks als je niet kijkt naar ondernemers, kennisinstellingen enzovoort. Het moet gezamenlijk en vandaar dat de Twenteboard ook zo belangrijk is want dat is bepalend voor ons economische beleid. Het enige wat wij als overheid kunnen doen is een goed vestigingsklimaat creëren maar het zijn de ondernemers die het moeten doen. En een goed vestigingsklimaat houdt in goed

woningaanbod, cultuuraanbod en dat is misschien wel iets wat nog niet zo aan de orde is gekomen. Als je kijkt wat er nodig is moeten mensen er kunnen wonen, moet de infrastructuur op orde zijn en moet er iets te doen zijn door middel van een goed cultuuraanbod en een uitgebreid winkelaanbod. En er moeten ook gewoon plekken zijn waar bedrijven zich kunnen vestigen en daar hoort ook een stukje marketing bij. Je bent wat je uitstraalt en je identiteit is van belang en anders dan de randstad hebben wij in Twente een hele mooie groene omgeving om ons heen die misschien wel ondergewaardeerd is in het economisch profiel. Want wat je ziet is dat duurzaamheid en duurzame ontwikkeling ook van belang is voor toekomst bestendigheid onze omgeving is wel van belang. Cultuur en Natuur zijn dus ook twee voorwaarden die van belang zijn voor goeie economische ontwikkeling en dat we daar zorgvuldig mee omgaan. Dat zijn gewoon wat kleine dingen die de aantrekkelijkheid van een stad bepalen mensen moeten wel bepaalde voorzieningen hebben als ze hier willen komen en het hebben van die voorzieningen maakt dat mogelijk.

I: Oké, dan was het dat en dan dank ik u hartelijk voor uw medewerking en mocht u naderhand interesse hebben in het onderzoek dan is het mogelijk om u een exemplaar op te sturen.

R: Graag gedaan en dat sla ik niet af.

Interview 3

I: Wat zijn volgens u relevante gegevens met betrekking tot het economisch profiel van uw gemeente?

R1: Ja ja, in ieder geval het aantal bedrijven, het soort van bedrijven, dus de grootte van bedrijven, segmenten van bedrijven en werkgelegenheid, werkloosheid, dat soort gegevens zijn voor ons van belang.

R2: Mag ik daar nog aan toevoegen dat dat inderdaad een hele belangrijke kapstok is die net genoemd werd maar wat ook voor ons van belang is, is de staat en het profiel van onze bedrijventerreinen. Mijn collega's weten ook heel veel over de kwalitatieve gegevens met betrekking tot de staat van bedrijventerreinen en die hebben we wel nodig om te weten wat ons profiel is. Als het allemaal hele oude terreinen zouden zijn, zouden we een heel ander profiel hebben dan dat we nu gelukkig hebben want nu zijn we vooral hightech. De bedrijventerreinen zijn gewoon ontzettend belangrijk voor ons economische profiel. Maar hetzelfde geldt ook voor de binnenstad en daar werken we ook heel hard aan door te kijken naar de koopstromen, de leegstand, dat zijn allemaal data die van belang zijn, en dit bij elkaar opgeteld zijn de belangrijkste gegevens die inzicht geven in het economisch profiel van onze gemeente.

I: Bent u op de hoogte van de profiel gegevens van uw buurgemeente?

R1: Niet helemaal, ik heb wel wat vermoedens daarin maar het is niet zo dat ik daar helemaal van op de hoogte ben. We hebben wel wat afstemming met onze buurgemeente en wel enige weet van maar het is niet zo dat wij tot in detail op de hoogte zijn van het profiel van de buurgemeente.

R2: Dat geldt voor mij hetzelfde maar we hebben wel veelvuldig contact op de Twentse schaal en bij de programmering van de bedrijventerreinen waar we veel met elkaar afstemmen. Daardoor weten we wel wat de sterktes en zwaktes van elkaars bedrijventerreinen zijn. Waar de goeie terreinen liggen, waar de iets mindere liggen, waar overcapaciteit is en waar niet enzovoort. Als je mij de exacte cijfers vraagt, die zijn er wel maar die heb ik niet paraat in mijn hoofd maar die worden bij tijd en wijle wel besproken

R3: Maar dat is meer in detail, we communiceren ook met de provincie nog allerlei gegevens omtrent de bedrijventerreinen en daar ligt ook een connectie

R1: Nog een ding wil ik eraan toevoegen, maandelijks hebben wij regionaal een overleg met mensen in dezelfde functie als wij. Dan zitten we met mensen uit alle veertien Twentse gemeenten bij elkaar en dan is er ook altijd een uitwisseling van gegevens van waar bedrijven bijkomen, waar bedrijven vertrekken dus dan heb je ook wel een overzicht van bedrijven in de Twentse omgeving. Bovendien hebben we in het recente verleden samen met onze buurgemeenten rondleidingen georganiseerd op de verschillende bedrijventerreinen. Wij zijn bij hen geweest en zij ook bij ons, zo heeft elke gemeente de bedrijventerreinen die zij bezitten kunnen laten zien waardoor er onderling inzicht komt in wat er gaande is. En ook is er onderling overleg wat betreft de binnenstad om zaken qua leegstand en zo met elkaar te kunnen afstemmen.

I: Oké, worden de gegevens met betrekking tot het economische profiel ook betrokken bij de economische beleidsontwikkeling? Zo ja, welke gegevens gebruikt u dan en waarom zijn die voor u van belang of zo nee, waarom niet?

R1: Dat gebeurt wel, ons economische beleid is sterk afhankelijk van de input die er komt vanuit onze functie maar ook vanuit de staat van onze bedrijventerreinen waar we het net al over gehad hebben. Dat zijn belangrijke gegevens om mee te nemen voor het beleid.

R2: Ja klopt, voor een deel maken we gebruik van de harde data, of dat nu van Kennispunt is of soms van externe bureaus. Maar ik denk dat de bedrijventerreinen daar echt een mooi voorbeeld van zijn, we weten

daar namelijk veel van. Omdat collega's daar dagelijks zitten en gesprekken hebben met ondernemers en dan vangen ze ook dingen op die niet in data terug wordt gevonden maar die er wel zijn. Hierdoor krijgen we goed inzicht in wat er daar speelt of dat nu met duurzaamheid of met de bereikbaarheid/infrastructuur of verhuisbewegingen te maken heeft. We weten daar wel iets van maar op deze manier komt dat nog beter in kaart. Onze economische beleidsontwikkeling kan hierdoor zo goed mogelijk vorm krijgen en nogmaals, de data is veelal kwalitatief, verzameld door collega's of gegeven vanuit de bedrijven zelf maar soms ook kwantitatief vanuit onderzoeksbureaus zoals Kennispunt of anderen. En ook hier geldt datzelfde ook weer voor de binnenstad, waar zit de leegstand, wat worden in de toekomst winkelgebieden en wat kunnen woongebieden worden enzovoort. Dan heb je een beetje een beeld van hoe we data gebruiken om ons beleid zo in te richten dat we de economie toekomstbestendig houden.

I: Ja dit is zeker duidelijk, het geeft een goed beeld van hoe jullie de data gebruiken maar ook dat jullie naast data uit de contacten die er zijn veel informatie halen rond de bedrijventerreinen en de binnenstad.

R2: Inderdaad, vaak is het een combinatie van die twee, je haalt informatie uit de databanken maar die informatie toets je aan de werkelijkheid door de gesprekken die je hebt met de mensen die daar zitten, het is altijd een wisselwerking. En als je alleen het kwalitatieve zou hebben dan mis je ook weer harde feiten want dan hoor je wel dingen maar stroken die ook met cijfers? Dat is een continue stroom, als we dat niet zouden hebben dan mis je gewoon iets en kunnen we ons beleid onvoldoende maken.

I: Zou inzicht in de profiel gegevens van uw buurgemeente, invloed kunnen hebben op de beleidsontwikkeling van uw eigen gemeente?

R1: Ja dat kan, als je van elkaar weet dat je sterk bent in een bepaalde sector dan heb je regelmatig overleg over die zaken. Met de drie grootste Twentse gemeente zijn we gewoon heel sterk op het gebied van techniek en zo heeft dat ook invloed gehad op de Agenda voor Twente. Daar heet het nu 'Twente motor voor Techniek'. De techniek is vanuit de historie altijd al belangrijk geweest voor Twente maar ook de huidige data laten zien dat Twente zich kan meten met bijvoorbeeld Eindhoven op dat vlak. En in de Atlas voor Twente zie je dat ook bijvoorbeeld Enschede, Hengelo en Almelo gezamenlijk ervoor zorgen dat er goed gepresteerd wordt op dat vlak. Dus inzicht in de profiel gegevens van buurgemeente heeft in bepaalde mate invloed op ontwikkeling van beleid in de eigen gemeente.

I: Dan waren dat de vragen met betrekking tot economisch profiel, ga ik nu over naar het tweede blok met vragen over de economische verwevenheid tussen de twee gemeenten.

I: Weet u hoeveel inwoners uit de eigen gemeente dagelijks pendelen voor hun werk van de eigen gemeente naar de buurgemeente? En hoe ziet die pendelstroom er andersom volgens u uit?

R1: Nee, geen idee, ook niet hoe dat andersom zit.

I: Uit de cijfers blijkt dat er dagelijks 5600 Enschedeërs naar Hengelo gaan en 8200 Hengeloërs die naar Enschede gaan, in absolute aantallen is dat verschil ook al vrij groot maar in relatieve aantallen ten opzichte van de totale beroepsbevolking is dit verschil echt goed zichtbaar maar dit is ook te verklaren door dat Enschede bijna 2 keer zoveel inwoners heeft als Hengelo waardoor de totale beroepsbevolking ook veel groter is. Overigens ligt de arbeidsparticipatie wel hoger in Hengelo ten opzichte van Enschede dus van de beroepsbevolkingen zijn er procentueel meer Hengeloërs die werken dan Enschedeërs. Daarnaast ligt de arbeidsconcentratie in Hengelo ook hoger, in verhouding zijn er dus meer banen ten opzichte van de Hengelose bevolking dan in Enschede dus wat dat betreft worden die verschillen tussen Enschede en Hengelo hier en daar tegen elkaar opgeheven.

R3: Ik had de aantallen ook niet exact geweten maar het beeld dat geschetst wordt klopt inderdaad.

R2: Ik sluit mij aan bij mijn collega's, ook ik wist de exacte aantallen niet maar ik ken wel die mooie plaatjes van het Daily Urban System die we regelmatig zien bij Kennispunt maar ook bij andere bronnen zoals de Atlas voor Twente en dan zie je dat de dikste stroom van werknemers over en weer tussen Enschede en Hengelo ligt.

I: Kent u bedrijvennetwerken die buiten uw eigen gemeente samenwerken met netwerken in de buurgemeente, zo ja welke?

R1: We kennen wel regionale netwerken zoals het IKT, TKT, VMO en zo zullen er vast nog wel meer zijn die op regionale schaal met elkaar samenwerken. En voor de rest hebben we ook veel te doen met regionale bedrijvenkringen maar ook met ondernemersverenigingen van specifieke bedrijven- terreinen die blijven dan binnen dat terrein maar werken wel samen.

R2: En daarop voortbordurend, een Novel-T of OostNL is dan wel geen netwerkorganisatie maar die rijden de hele dag kriskras door Twente en die kennen heel Twente op hun duimpje en die brengen ook allerlei gemeenten, bedrijven en partijen met elkaar in contact.

R1: Ja dat klopt inderdaad, dat heb je in een IKT of VMO ook wel maar zoals OostNL probeert nieuwe contacten aan te boren en mensen bij elkaar te brengen dus dat klopt zeker.

I: Ah oké, en komen uit deze bedrijvennetwerken ook beleidssuggesties naar voren?

R1: Ja, soms wel, er zijn voorbeelden van bedrijvennetwerken die een lobby voeren om bepaalde dingen gedaan te krijgen in het beleid dus dat komt wel voor.

R2: Ja ik sta daar niet eens zo bij stil maar het antwoord is eigenlijk ja want door die contacten hoor je wel eens dingen in de verschillende gesprekken waardoor wij aan het denken worden gezet en dus input zijn voor het beleid.

R3: Ja dat klopt, het is natuurlijk een aaneenschakeling van al die contacten die we hebben waardoor er wel een bepaald inzicht ligt bij ons waarvan we zeggen dit is gewoon essentieel om mee te nemen in de beleidsontwikkeling. Dat is input voor heel veel zaken, ondernemers, brancheverenigingen, daar zijn we altijd wel mee bezig, het is een veelvoud aan factoren die invloed hebben.

I: Juist ja, dat is goed duidelijk zo. Dan nu de laatste vraag met betrekking tot verwevenheid, Op welke wijze zijn de twee gemeenten volgen u met elkaar verweven?

R1: op ambtelijk niveau ja, zoals ik net al zei hebben we regelmatig overleg met onze collega's uit de andere gemeenten dus weten we elkaar daar te vinden.

R2: Maar bedoel jij met deze vraag dat wat mijn collega net als antwoord gaf, dus wat betreft samenwerking of bedoel jij de fysiek economisch en ruimtelijke verwevenheid?

I: Ik bedoel allebei eigenlijk dus dit antwoord is wel onderdeel maar dat wat u nu zegt was wel mijn vervolgvraag geweest.

R3: In de verschillende bedrijventerreinen (Kennispark, HTSP) is er fysieke verbondenheid ook met Almelo erbij op bijvoorbeeld XL Businesspark Twente.

R2: Ja als we ook die kant op mogen gaan dan wil ik daar ook nog wel wat aan toevoegen want dan is het best veel hoor. Als ik kijk naar infrastructuur dan is er door die internationale treinverbinding Randstad - Berlijn zeker een bepaalde verbinding. Die lijn loopt als ik het goed heb over Hengelo maar Enschede maakt daar ook gebruik van dus dan heb je een hele belangrijke infrastructurele verbondenheid met elkaar. Dan heb je de spoorzones waar steeds meer aandacht voor is in heel Nederland en het traject Enschede –

Hengelo wordt gelukkig door het rijk als één spoorzone gezien dat bindt ons ook in de ontwikkeling daarvan. Wonen en werken hebben we het al over gehad, ik denk ook binnen Twente het stedelijk karakter dat vooral Enschede en Hengelo de meest stedelijke gemeenten zijn, Almelo heeft ook wel een kern maar daar ligt ook wat meer platteland om heen. En wat cultuur betreft, Metropool en Atak die werken toch samen?

R3: Ja, die werken samen jazeker. Atak is volgens mij zelfs overgenomen door Metropool dus dat is ook verwevenheid.

R2: De programmering van al die dingen is dan ook verwevenheid dus bij elkaar opgeteld dan is het nogal wat.

R3: En ik weet niet of het van belang is maar qua bedrijfsvoering zit er ook wel behoorlijk wat verwevenheid tussen de gemeenten dus waarschijnlijk ook wel tussen Enschede en Hengelo. Er wordt in ieder geval op veel vlakken samengewerkt dus dat is wel duidelijk

I: Ja klopt ja, en over samenwerking gesproken dat is het volgende en laatste onderdeel van dit interview, Wordt bij de ontwikkeling van het economisch beleid rekening gehouden met de ambities van de buurgemeente?

R1: Ik kan daar eigenlijk niet zo heel veel over zeggen, ik heb wel twee voorbeelden en dat is dat bij de programmering van de bedrijventerreinen van de veertien Twentse gemeenten hebben we heel veel overleg met elkaar gehad en dat is ook goed. Dat is een prachtig voorbeeld van hoe we rekening met elkaar houden wat betreft specifieke uitdagingen van elke gemeente en die uitdagingen moet je met elkaar oplossen want we zijn toch met elkaar verbonden. En ook op kantoreng gebied hebben we ook weer samen met Almelo overleg over de inrichting daarvan dus dat zijn twee mooie voorbeelden denk ik.

I: Dat zijn inderdaad mooie voorbeelden als ik het zo hoor, zou een gezamenlijke economische beleidsontwikkeling tussen beide gemeenten uw voorkeur hebben of is alleen de Twentse schaal voor u van betekenis?

R1: Dat zou ik niet per se weten maar misschien dat mijn collega daar meer of beter antwoord op kan geven. Wat mij betreft zou het allebei kunnen en is het maar net afhankelijk van welk onderdeel er aan de orde is en waarvoor beleid moet worden ontwikkeld.

R2: Ja precies, een hele hoop pakken we ook al op, op Twentse schaal en dat dekt al vrij veel af. Stel de twee gemeenten zouden samen een gemeente vormen dan zijn we plotseling de 5e of 6e gemeente van Nederland nog groter dan Eindhoven en dan wordt er heel anders gekeken naar dit gebied. Ook in Den Haag maar op Twents niveau gebeurt al heel wat, via de Twenteboard, via de Agenda voor Twente enzovoort en ja het zou best een plus kunnen zijn. Dat komt dan doordat we als stedelijk gebied met arbeidspendel en Daily Urban System eigenlijk al bij elkaar horen en aan elkaar vast zitten en we doen het al onder de Twentse paraplu. Laten we dat vooropstellen maar wellicht dat Enschede en Hengelo met z'n tweeën op sommige punten het voortouw kunnen nemen.

I: Ja met z'n tweeën en wellicht met Almelo er ook nog bij vormen Enschede en Hengelo de motor van de Twentse economie dus als ze meer met z'n tweeën zouden doen is er wellicht iets meer te bereiken.

R2: Ja dat je accenten zou kunnen leggen hier en daar. In de lobby zou je eventueel meer kunnen bereiken want richting Den Haag maakt ontzettend veel uit en wordt er heel anders naar dit gebied gekeken.

R3: Ja als je heel Twente presenteert als stedelijk gebied met een mooi groen hart dan praat je over een gebied van meer dan 600.000 inwoners.

I: Dat denk ik ook ja, dat geeft inderdaad meer gewicht aan het gebied. Maar dan nu heel wat anders, in hoeverre is de Euregionale samenwerking op economisch terrein voor u van betekenis? Welke rol speelt daarbij het MONT verband?

R1: Volgens mij minimaal en dat vind ik eigenlijk een gemiste kans want het is nu net alsof de wereld op houdt bij de Duitse grens terwijl daar een gigantisch groot gebied achter ligt waar veel uit te halen valt. Er zijn wel allerlei pogingen gedaan om aan beide kanten arbeidsplaatsen te creëren en ja dan zie je toch wel dat de verschillende wetgeving toch wel een barrière op werpt maar op economisch terrein vind ik wel dat daar toch wel mogelijkheden liggen en dat het nog lang niet z'n maximale potentie heeft bereikt.

R2: Er was een tijdje terug een mooi rapport van de maker van Atlas voor Gemeenten waar hij op verzoek van een aantal gemeenten die op de grens liggen, die gewoonlijk minder scoren in de ranglijst van de Atlas zoals Enschede, Emmen, Groningen en Maastricht om te kijken waarom die relatief zo slecht scoren. Wat bleek nou dat kwam omdat de cirkel om deze steden niet werd doorgetrokken over de grens en hij heeft toen een aanvullend rapport gemaakt van wat als die grens er niet was? En al die steden knalden omhoog in die ranglijst en dat onderstreept perfect wat mijn collega net zegt dat er veel meer uit te halen is maar dat de verschillende wetgeving dat belemmert. Dus dat belang is er om dat Daily Urban System door te trekken over de grens. Die betekenis kan nog veel groter ook voor de profilering in zowel Den Haag als in Brussel want de interesse voor Twente vanuit Brussel die is voor een deel omdat we aan de grens liggen. De Europese gedachte is ja dat er meer grensoverschrijdende samenwerking moet zijn. Het feit dat wij af en toe die aandacht krijgen komt door de grensligging dus het is ontzettend belangrijk om daarin te blijven werken. Ik denk dus dat daar nog veel meer uit te halen valt.

I: Er valt dus nog veel meer uit Duitsland te halen en er ligt dus ook nog een bepaalde taak bij de EUREGIO om die lobby gaande te houden om zo de grensbelemmeringen te verminderen zoals de diploma erkenning en andere zaken.

R2: Ja dat die diploma erkenning een paar jaar geleden pas gelukt is, stond ik toen wel van versteld. Toen dacht ik dat hadden we toch al veel eerder moeten doen maar zo zie je dus hoelang zoiets kan duren.

R3: En ik weet niet of dit voor jouw onderzoek relevant is maar misschien is het interessant om te onderzoeken hoe de partners in de Duitsland over deze situatie denken, weten we daar al iets van of ga je dat nog doen?

I: Dat behoort in principe niet tot mijn opdracht omdat ik deze heb afgebakend tot Enschede en Hengelo maar dit kan wel in het discussie hoofdstuk genoemd worden als potentieel onderzoek in de toekomst want dit is zeker interessant om meer over te weten.

R3: Ja inderdaad want wij kunnen wel over iets denken maar als ze er in Duitsland heel anders over denken dan schiet het nog niet veel op.

I: Ja precies ja, wellicht dat dat in toekomstig onderzoek onderzocht wordt. Welke rol speelt de Netwerkstad Twente nog voor het economische beleid?

R2: Dat speelt nog steeds een rol maar dat was in het verleden een nog veel grotere rol en dat komt omdat we op regionaal niveau al heel veel met elkaar samendoen. Wat toen als Netwerkstad besloten is, wordt nu veelal opgenomen in wat we nu doen met de regio alhoewel de Netwerkstad als stedelijke samenwerking nog steeds een speciale band geeft tussen Almelo, Enschede en Hengelo. Ik denk en dat is maar goed ook dat er steeds meer een samenwerking is op Twents niveau. Op sommige dossiers helpt de Netwerkstad wel. En Kennispunt bijvoorbeeld is een product van die drie steden + de Regio Twente en dat zegt ook weer iets over die Netwerkstad dat ze daarin het voortouw hebben genomen zodat alle veertien

gemeenten nu gezamenlijk een onderzoeksbureau hebben in plaats van dat alle gemeenten hun eigen bureau hebben.

I: Wat zijn volgens u de belangrijkste economische beleidsinstrumenten voor uw gemeente

R2: Ja volgens mij hebben we dat al een beetje genoemd, de kantorenvisie is belangrijk, de programmering van de bedrijventerreinen is belangrijk, de Agenda voor Twente is belangrijk, de Regiodeal geeft heel veel richting, de Twenteboard staat in de stijgers en zal een belangrijk instrument worden. Als ik er langer over nadenk zal ik er nog meer kunnen noemen maar nu hebben we toch al wel een paar belangrijke instrumenten te pakken. Daarnaast is voor iedere gemeente de eigen kadernota en programmabegroting erg van belang want dan kijk je op ieder terrein waaronder de economie wat we de komende jaren gaan doen. Er zijn bij een overheid gewoon heel veel aspecten waar je rekening mee moet houden en dat is bijvoorbeeld bij het bedrijfsleven niet zo.

I: En dan heb ik nu de laatste vraag, zijn er nog thema's die nog niet aan de orde zijn geweest maar die volgens u wel van belang zijn? En dat mag voor alle drie de onderdelen.

R3: Ik denk dat we in het kader van jouw opdracht het meeste wel gehad hebben.

R1: Op dit moment heb ik ook niet nog iets waarvan ik zeg dat is nog onderbelicht gebleven. En mocht er naderhand nog iets zijn dan kun je altijd nog bellen of mailen, collega (R2) nog iets?

R2: Nee ik heb ook op dit moment geen nabrander

R1: Dan hoop ik dat wij jouw voldoende informatie hebben kunnen geven en dat je hiermee verder kunt en dat je het goed kunt afronden en mochten er nog vragen zijn zoals ik al zei bel ons dan even.

I: Ja dat moet wel lukken denk, in ieder geval dank voor uw medewerking dan sluit ik nu af.

Interview 4

I: De eerste vraag is, wat zijn voor u relevante gegevens met betrekking tot het economische profiel van uw gemeente?

R1: Dat is wel een hele brede vraag maar goed, het gaat dan om zowel kwalitatieve en kwantitatieve gegevens en dan begin ik zelf ook altijd met Kennispunt dat volg ik eigenlijk zelf heel regelmatig. Maar we zitten er ook altijd zelf erg boven op bijvoorbeeld door binnenstad gegevens dan kijken we naar een koopstromen onderzoek, binnenstad peiling en we zijn bezig met een telling, dat zijn zaken die voor mij heel erg belangrijk zijn om te weten wat daar gebeurt, je hebt ook bijvoorbeeld de werkgelegenheidsontwikkeling, ik heb laatst nog overleg gehad over wat de gevolgen zijn van deze corona situatie, specifiek voor mijn gemeente maar daarmee ook Twente want als je kijkt naar onze gemeente dan zijn wij met ons aantal arbeidsplaatsen een hele grote plaats waar mensen hun werk hebben en dat betekent dat wij sowieso al buiten onze gemeentegrens moeten denken want van al die mensen die hier werken komen ze niet allemaal uit deze gemeente maar ook veel uit de rest van de regio Twente. Waar we ook naar kijken is natuurlijk de groei van de economie, het CBS is altijd interessant om mee te nemen, hoe ziet de werkzame bevolking eruit, wat is de samenstelling daarvan ook voor de bedrijfssectoren. Het profiel van de bedrijventerreinen is belangrijk het is wel lastig om daarop te sturen want wij als overheid kunnen een bedrijf niet vertellen wat ze moeten doen, we kunnen alleen kaders meegeven en dan moeten ze het zelf doen. De ontwikkeling van de topsectoren, hightech en zo daar wordt ook veel naar gekeken. En als laatste is er eens in de zoveel tijd een overleg met collega's uit alle veertien Twentse gemeenten waar de agenda uiteraard belangrijk is maar de kop koffie voor en na de tijd is net zo belangrijk want in het informele circuit hoor je heel veel dat eventueel op de agenda voor de volgende keer kan komen om het zo te zeggen. Het blijft heel lastig en heel breed en het beste dat wij als overheid kunnen doen is nogmaals door de kaders zo goed mogelijk vorm te geven en als we alleen kijken naar onze eigen gemeente dan helpen we de hele regio Twente daar niet verder mee.

I: Bent u op de hoogte van de profielgegevens van uw buurgemeente?

R1: Ja. Niet in detail natuurlijk maar wel op de hoofdlijnen, ik weet waar zij mee zitten, ik weet waar zij mee bezig zijn dus ik heb daar zeker wel zicht op. En je merkt ook dat er bestuurlijk gezamenlijk dingen worden opgepakt en dat er ook gezamenlijke projecten lopen om Enschede en Hengelo meer body te geven richting Den Haag.

R2: En soms zijn er ook dossiers waar je met elkaar in duikt, waaronder de programmering van de bedrijventerreinen waar we in detail van elkaar te weten komen hoe het zit met de kwaliteit, de ligging, wat de prijzen zijn enzovoort. Soms ga je dus wel in detail de diepte in maar dat is dus afhankelijk van het dossier.

R1: Ja, Kennispunt is daar natuurlijk heel goed in helemaal vanuit de Twente Index als goede bron voor dat soort informatie.

I: Jazeker, Kennispunt is daar inderdaad een goeie bron voor met het mooie overzicht dat de Twente Index biedt. Worden gegevens met betrekking tot het economisch profiel ook betrokken bij de economische beleidsontwikkeling? Zo ja welke gegevens gebruikt u dan en waarom zijn die voor u van belang of zo nee, waarom niet?

R1: Ja, uiteraard.

R2: Ja dat zijn eigenlijk de dingen die we net noemden. Het is een continue mix van het gebruiken van die data die we krijgen of dat nu kwantitatief of kwalitatief is en die bespreek je met elkaar en die gebruik je

op, en soms zitten er dan verwonderpunten bij dat de diepte in gaat. Het is een dynamisch proces waarin je al die data steeds weer gebruikt voor bijsturing of nieuw beleid.

R1: Ja een heel mooi voorbeeld vind ik zelf dat koopstromen onderzoek waar veel gemeenten in Oost-Nederland aan mee hebben gedaan. Dat vormt voor ons wel weer de input voor het ontwikkelen van in dit geval beleid van de binnenstad maar ook voor bedrijventerreinen, winkelgebieden, enzovoort. Uit zo'n koopstromen onderzoek kunnen we heel goed halen hoe Enschede en Hengelo, maar ook de andere Twentse gemeenten, elkaar versterken op economisch vlak. We zitten continue te zoeken naar die data en dat kan niet alleen binnen de eigen gemeentegrens, er moet ook naar de buurgemeenten gekeken worden. Op verschillende vlakken is dat gewoon nodig en je ziet daarin dat je niet zonder elkaar kunt.

I: Zou inzicht in de profielgegevens van uw buurgemeente invloed kunnen hebben op de eigen beleidsontwikkeling?

R1: Ja, beleid moet versterkend werken en niet concurrerend en de leus moet niet zijn vestig je in Enschede of vestig je in Hengelo, nee de leus moet zijn vestig je in het goede bedrijfsklimaat in heel Twente en daar gaat het over. Het businesspark XL in Almelo is waar Almelo, Borne, Enschede en Hengelo en de provincie Overijssel allemaal aandeelhouder in zijn en we hebben allemaal een gemeenschappelijk belang daarin dus de profielgegevens van onze buurgemeenten zijn voor ons net zo belangrijk als dat onze profielgegevens belangrijk zijn voor onze buurgemeenten. En dit geldt voor alle Twentse gemeenten, de gegevens van alle gemeenten zijn voor ons belangrijk en datzelfde geldt dus ook voor al die andere gemeenten. Het kan niet zonder elkaar, het moet samen.

I: Dan ga ik nu over naar het tweede blok, over de economische verwevenheid. Weet u hoeveel inwoners uit uw eigen gemeente dagelijks voor hun werk pendelen naar uw buurgemeente?

R1: Die exacte aantallen weet ik niet uit mijn hoofd maar ik zie vanuit verschillende projecten binnen onze gemeente die bewegingen en daaruit komt wel naar voren dat de buurgemeente de grootste stroom van werknemers heeft naar onze gemeente toe, dat is een erg duidelijk beeld en dat we dat weten is ook erg belangrijk want voorzieningen zoals een fietssnelweg tussen de twee gemeenten moet wel gebruikt worden en zo stimuleren we het gebruik van een fiets. Maar goed je ziet die bewegingen tussen de Twentse gemeenten onderling en nogmaals exacte aantallen kan ik je niet geven maar dat die stroom er is, is wel duidelijk.

R2: Ja je ziet in de cijfers gewoon dat de sterkste stroom tussen Enschede en Hengelo zit, zowel voor OV als voor de weg dus auto en fiets. Deze cijfers staan in de Atlas van Twente.

I: In die cijfers is dat beeld gewoon duidelijk zichtbaar met een stroom van 5.600 Enschedeërs die dagelijks naar Hengelo gaan en 8.200 Hengeloërs die dagelijks naar Enschede gaan zie je heel duidelijk dat die twee gemeenten met elkaar verbonden zijn. En dit zijn interessante maar zeker ook belangrijke cijfers want het geeft toch een goed beeld weer van hoe die connectie zit tussen de twee gemeenten, die tweede vraag denkt u dat de ingaande pendel groter is dan de uitgaande pendelstroom heb ik zojuist zelf beantwoord dus die sla ik over, Kent u bedrijvennetwerken die buiten uw eigen gemeente samenwerken met netwerken in de buurgemeente? Zo ja, welke?

R1: Ja dat is wel een mooie, je hebt organisaties zoals IKT, TKT, VMO, wat netwerk organisaties zijn maar wat je hier in Twente heel erg ziet, is dat het netwerk heel erg aanwezig is want iedereen zit wel ergens in een business club of service club en 9 van de 10 keer is dat niet gebonden aan de gemeente grens en dat zijn de clubjes van 20 tot 30 mensen waar je ziet dat die overstijgend aan het werk zijn, de gemeente grensoverschrijdende samenwerking is eigenlijk wel onderdeel van onze Twentse cultuur en dat is ontzettend mooi maar soms mist de slagvaardigheid dan een beetje en als overheid is het dan soms lastig

om te weten met wie je praat. Een ondernemer ziet geen grens maar wij als overheid soms wellicht nog wel.

I: Komen uit deze netwerken ook beleidssuggesties naar voren?

R1: Het voorbeeld vind ik wel Rode Loper, dat wordt vaak in januari georganiseerd en dat is eigenlijk iets dat voor meerdere organisaties uit Twente is. De afgelopen keer waren er 800 of 900 mensen bij en dat is harstikke goed natuurlijk, de mensen die elkaar daar spreken zijn namelijk ondernemers en mensen die bij de overheid werken. Uit deze gesprekken komen gezamenlijke initiatieven naar voren bijvoorbeeld in de lobby richting Den Haag om Twente met Amsterdam te verbinden in 1 uur en een kwartier. Dit is echt een mooi voorbeeld van ondernemers en overheid die samen iets oppakken om uiteindelijk te kunnen realiseren en dat is dan echt wel een beleidssuggestie, je bent altijd met elkaar in gesprek om zaken beter te maken. Een ander voorbeeld is dat Münster, volgens mij de tweede of derde studentenstad van Duitsland met zo'n 60.000 studenten. Twentse bedrijven zouden het gat tussen wat ze jaarlijks nodig hebben aan nieuwe werknemers en wat ze jaarlijks vanuit onder andere de Universiteit Twente krijgen, kunnen verkleinen door in te spelen op Münster. En dan kunnen wij dat niet direct regelen maar wij kunnen wel kaders regelen om betere bereikbaarheid te regelen met Münster. Maar naast een betere bereikbaarheid moeten we er dan ook voor zorgen dat die net afgestudeerden hiernaartoe willen komen en dat doen we door goeie en mooie huisvesting te maken, de poppodia met een goed aanbod te voorzien enzovoort.

I: En dan de laatste vraag met betrekking tot verwevenheid, op welke wijze zijn beide gemeenten volgens u met elkaar verweven?

R1: Ja, eigenlijk op alle vlakken. Wij zitten met z'n tweeën zo dicht op elkaar dat als er aan de zijde van een van de twee gemeenten iets gebeurt, er een effect is aan de andere kant. Dit valt in zekere zin te vergelijken met een waterbed effect. Dat betekent dat we op heel veel onderwerpen gewoon gezamenlijk met elkaar moeten optrekken. Het mooiste voorbeeld is dat van alle veertien Twentse gemeenten er maar 8 of maximaal 9 zijn die aan het spoor liggen maar wanneer er over de bereikbaarheid van het spoor wordt gesproken zijn ze er allemaal. En dat is belangrijk omdat wij goed bereikbaar moeten zijn voor de mensen binnen en buiten Twente en ondanks dat er dus gemeenten zijn die niet aan het spoor liggen vinden zij het ook belangrijk om mee te doen aan de gesprekken daarover. En zo geldt dat wel voor meer beleidsterreinen waar je niet met elkaar moet concurreren maar elkaar juist moet versterken en dan stemmen we dus dingen met elkaar af om nog sterker te kunnen worden. Je ziet dat we niet zonder elkaar kunnen dus ik ben een groot voorstander van samenwerken binnen Twente om Twente als geheel verder te brengen.

I: Ja dat is zeker belangrijk ja, mooi! Dan ga ik nu verder met het laatste onderdeel, de economische samenwerking en de eerste vraag is, Wordt bij de ontwikkeling van het economisch beleid rekening gehouden met de ambities van buurgemeente?

R1: Ja maar niet alleen de buurgemeente, zoals ik net al zei houden we rekening met alle gemeenten omdat je op allerlei terreinen gewoon met elkaar moet afstemmen, dat is gewoon Twente-breed.

I: Zou een gezamenlijke economische beleidsontwikkeling tussen beide gemeenten uw voorkeur hebben of is alleen de Twentse schaal hier voor u van betekenis?

R1: Gezamenlijke economische beleidsontwikkeling tussen de twee gemeenten zou wellicht effectiever kunnen zijn maar op dit moment is samenwerking met alle veertien Twentse gemeenten gewoon heel belangrijk.

R2: Er zijn soms onderwerpen waar het van nature voorkomt dat we meer met z'n tweeën samenwerken, dat gebeurt gewoon maar inderdaad de Twentse schaal blijft belangrijk.

I: Dan iets anders, in hoeverre is de Euregionale samenwerking voor u van betekenis? En welke rol speelt daarbij het MONT verband?

R1: Dat ligt in het verlengde van 'the battle for talent' met Münster erbij als universiteit stad en het feit dat het economische gebied niet op houdt bij de grens. Het MONT verband is daarin ook heel belangrijk, je moet zorgen dat die belemmeringen van die grens steeds minder worden en dat die zo langzaamaan verdwijnt, in de Euregio wonen zo om en nabij 3,5 miljoen inwoners en met zo'n speler kunnen we in Brussel gewoon aankomen zetten en iets bereiken in de lobby. De corridor die van Amsterdam via Twente naar Berlijn en vervolgens het noorden van de Baltische staten gaat is door de EU aangewezen als een van de 8 hoofdaders van transport door Europa en wij als Twente liggen aan die corridor en dat is gewoon heel belangrijk voor ons als gebied. En daarin is samenwerking met Duitsland in het Euregio verband gewoon heel belangrijk, dat we dezelfde lobbyboodschap en hetzelfde plan naar buiten toe stralen zodat we die doelen gedaan kunnen krijgen.

I: En welke rol heeft de Netwerkstad Twente voor het economische beleid?

R1: Ja Netwerkstad bestaat uit Almelo, Borne, Enschede, Hengelo en Oldenzaal en dat verband is wel belangrijk maar daar zitten een aantal projecten in die als aanjager dienen voor die 5 gemeenten en dat is goed en mooi maar eigenlijk is het veel breder. Voor het projectmatige is het prima maar we zien het altijd breder dan dat, het gaat over geheel Twente en niet alleen die Netwerkstad.

I: Wat zijn volgens u de belangrijkste economische beleidsinstrumenten voor uw gemeente?

R1: Ja, volgens mij hebben we dat al wel een beetje gehad en dat is gewoon heel breed, CBS-cijfers, koopstromen, kantorenvisie, bedrijventerreinen enzovoort. Daar kijken wij met veel belangstelling naar en dat is gewoon heel breed.

I: En dan de laatste vraag alweer, zijn er nog andere thema's die nog niet aan de orde zijn geweest maar die volgens u wel relevant zijn?

R1: Nee, volgens mij hebben wij het uitgebreid besproken. Wat misschien nog wel een thema is dat niet besproken is, is ondermijning en dat is ook iets dat niet alleen tot de gemeentegrens maar ook landsgrens beperkt blijft maar dat hoort ook in zekere zin tot de economie. Dus ook daar moeten we met onze buurgemeenten dingen op afstemmen. En misschien is dat wel wat zijdelings bij economie maar ik denk dat het wel deel uitmaakt.

R2: Ja, op bedrijventerreinen is dat super actueel, we kunnen er nu nog niet veel van zeggen maar het klopt wel dat het in zekere zin tot de economie behoort en dat het steeds belangrijker wordt.

I: Dat is zeker een interessante invalshoek, die nog niet voorbij is gekomen in het onderzoek.

R1: Ja als je leegstand in de gemeente hebt, dan is ondermijning echt wel een punt van aandacht.

I: Dan was het dat volgens mij, ik dank u voor de medewerking en dan sluit ik de opname af.